

2020-10



jaargang 51
nummer 10
december 2020 / januari 2021

Maandblad van
Vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte

De Vrijdenker

Sinds 1856



IN DIT NUMMER ONDER MEER

In memoriam **Jo Nabuurs**
Aftreden Trump wenselijk
Birmingham is nog maar het begin

Paty slachtoffer van ongelooft
Waarom moeten wij het goede doen?
Crypto-ongelovige komt te voorschijn 3

Anton Constandse Lezing / Atheïsmedag 2020 (zie onderaan pag 1.) Toelichting deelneming via ZOOM

Als u nog niet eerder gebruik hebt gemaakt van ZOOM, geef dan in uw internet-browser het volgende in:

<https://bit.do/vrijheid> Mocht dat niet werken, dan:

**[https://zoom.us/j/
95220335029?pwd=RjVLUFNlVklNUEh5VFo3NkhwcUhHUT09](https://zoom.us/j/95220335029?pwd=RjVLUFNlVklNUEh5VFo3NkhwcUhHUT09)**

Als u Zoom nog niet eerder hebt gebruikt, wordt een programma gedownload en u wordt toegelaten tot de vergadering.

Als het ZOOM-programma al op uw computer is geïnstalleerd, wordt u direct toegelaten tot de vergadering. Gaat er iets fout tijdens de vergadering, dan kunt u één van bovenstaande links opnieuw uitvoeren of het ZOOM-programma starten en opgeven:

- Meeting ID: **952 2033 5029**
- Passcode: **750793**

Het is aan te bevelen dat u dit plm. 15 tot 20 minuten voor de vergadering doet, zodat u uw beeld en geluid kunt controleren. Lukt het niet, bel ons dan op 085 401 6874.

Een korte handleiding vindt u op:

<https://www.onenessnederland.nl/oo-academy/handleiding-zoom/>

U kunt ook deelnemen per telefoon, bel dan één van onderstaande nummers:

020 794 7345	070 700 6526
020 241 0288	020 794 0854
020 794 6519	020 794 6520



Bezoek onze
website
devrijegedachte.nl



Bezoek onze
Facebook-pagina
De Vrije Gedachte

COVER

Voor: Jo Nabuurs (foto R. van Elst, 2016)

Achter: Bos bij Kasteel Groeneveld (foto R. van Elst)

De Vrijdenker

jaargang 51 • nummer 10 • december 2020 / januari 2021

INHOUD

Titel	Auteur(s)	Pag.
Colofon De Vrijdenker/Informatie De Vrije Gedachte	Redactie/Bestuur	2
Voorwoord	Sicco Polders	3
Zorgelijke tijden	Sicco Polders	4
De ellende in de moslimwereld	Thomas Spickmann	5
Waarom moeten wij het goede doen?	René van Elst	7
Paty slachtoffer van ongelooft	Anton van Hooff	10
Religieus privilege	Jasper Blikkenhorst	11
In memoriam Jo Nabuurs	Bert Gasenbeek	13
Crypto-ongelovigen, kom tevoorschijn (3)	Anton Mullink	14
Gevaarlijk spel - Piet J. van den Hout	Enno Nuy	18
Ruimte maken voor nieuwkomers op de verkeerde manier	Jan Voerman	21
Liefde voor het zelfde geslacht onder de Sharia – Birmingham is nog maar het begin	Dana Forrest	22
Godslastering nog steeds strafbaar in Europa	Maarten Gorter	24
God en Geld	Kenneth van Oost	26
Aftreden van Trump wenselijk	Thomas Spickmann	29
Terzijde: Wroeging	Sicco Polders	31
De auteurs van dit nummer/Aanwijzingen voor auteurs	Redactie	32



Anton Constandse lezing 2020 en Atheïsmedag samen via Zoom op 19 december 2020 vanaf 14.00 uur. Thema: Vrijheid van meningsuiting.

De Vrije Gedachte organiseert jaarlijks een voor iedere belangstellende toegankelijke Anton Constandse lezing en het Atheïstisch Verbond wil zijn Atheïsmedag ook graag dit jaar nog organiseren. We hebben besloten dit samen online op te zetten via een Zoom Meeting.

Beide besturen zijn in deze Coronatijd actief geweest om een aantal mensen uit te nodigen om via Zoom een lezing te geven op 19 december.

De sprekers die al hebben toegezegd zijn Sjef Wester, Floris van den Berg en Hans de Vries.

Wij raden u aan de website devrijegedachte.nl en www.facebook.com/DeVrijeGedachte op Facebook in de gaten te houden voor meer informatie.

Hoe u via Zoom kunt inloggen voor deze digitale bijeenkomst, vindt u op de coverpagina hiernaast.

Het Bestuur.

COLOFON De Vrijdenker

De Vrijdenker is een tien maal per jaar
verschijnend tijdschrift, uitgegeven door de
vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte.

Redactie:

René van Elst – eindredacteur
Raymond van Es
Maarten Gorter – coördinator
Anton van Hooff
Sicco Polders – hoofdredacteur
Thomas Spickmann

Opmaak:

Jaap van Dijk

Postadres:

De Vrije Gedachte,
Kerkstraat 64A, 1687 AS Wognum
tel. 06-18295049

E-mail: redactie@devrijegedachte.nl

Website: devrijegedachte.nl

IBAN: NL15INGB0000274551

(Leden- en) abonnementsadministratie:

ledenadministratie@devrijegedachte.nl

Postadres: Heetakker 59, 3762 AZ Soest
tel. 085 401 6874

Kosten (ingegaan 2018):

- Lidmaatschap met abonnement € 62,— p.j.
- Lidmaatschap zonder abonnement € 30,— p.j.
- Abonnement € 36,— p.j.
- Student-lidmaatschap (t/m 25 jaar)
met abonnement € 30,— p.j.
Zie ook de aanbieding onderaan!
- Prijs losse nummers € 3,50

Kopij:

Reacties en nieuwe bijdragen, die betrekking hebben op
het vrijdenken, worden zeer op prijs gesteld. A.u.b.
digitaal aanleveren.

Druk:

Drukkerij Image Team Eemnes
ISSN: 1872-1478

Disclaimer:

*De Redactie van De Vrijdenker wijst erop dat door
auteurs verkondigde meningen niet per se geheel of
gedeeltelijk de mening van de Vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte en/of de Redactie weergeven.
De inhoud van het geschrevene blijft te allen tijde de
verantwoordelijkheid van de desbetreffende auteur.*



INFORMATIE De Vrije Gedachte

**De vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte**
is opgericht in 1856
onder de naam **De Dageraad.**

Bestuur:

Stanley Bakker – voorzitter
Jaap van Dijk – secretaris
Jacques Honkoop – penningmeester / vice-voorzitter
Leon Houtzager (a.i.)
Fabian van Langevelde



Van Langevelde - Bakker - Houtzager - van Dijk - Honkoop

Postadres:

De Vrije Gedachte,
Kerkstraat 64A, 1687 AS Wognum
tel. 06-18295049

E-mail: info@devrijegedachte.nl

IBAN: NL15INGB0000274551

Leden- en abonnementsadministratie:

ledenadministratie@devrijegedachte.nl

Postadres: Heetakker 59, 3762 AZ Soest
tel. 085 401 6874

Lidmaatschap / abonnement De Vrijdenker:

Zie het nevenstaand Colofon van dit blad.

Internet:

- *Website:*
devrijegedachte.nl
- *YouTube-kanaal:* www.youtube.com/channel/UCGBnWeBAI4MF2n9OnyQqzLw
- *Facebook-pagina:*
<https://www.facebook.com/DeVrijeGedachte>

VOORDEELAANBIEDING VOOR JONGEREN

Ben je atheïst (of denk je erover om het te worden) en jonger dan 25 jaar, profiteer dan van ons aanbod.
Als je je aanmeldt als nieuw lid dan krijg je een heel jaar lang 50% korting op De Vrijdenker. Je betaalt dan dus geen
€ 30,- maar slechts € 15,- voor 10 nummers!
Meld je aan op de site www.devrijegedachte.nl of via info@devrijegedachte.nl en vergeet niet je geboortedatum te
vermelden.

Voorwoord



Tijdens de gedeeltelijke lockdown hadden we gelukkig de Amerikaanse verkiezingen ter vermaak. Klinkt enigszins badinerend, maar het is wel lastig om de politieke klucht met president Trump in de hoofdrol serieus te nemen. En of we opgelucht moeten zijn dat deze gevaarlijke clown het wereldtoneel verlaat is nog maar de vraag, gezien de verdeeldheid van de Verenigde Staten en het feit dat miljoenen Amerikanen, ook zij die ronduit werden geminacht door Trump zelf, toch op hem stemden. Met of zonder Trump: *Something is rotten in the States*. Redacteur Thomas Spickmann schrijft over de wenselijkheid van Trumps vertrek. Ik denk dat veel vrijdenkers dat kunnen beamen.

De standbeeldendiscussie wordt voortgezet met een artikel van Jan Voerman over de voorwaarden voor de ruimte voor nieuwkomers. En er is natuurlijk aandacht voor de gruwelijke moord op de Franse geschiedenisleraar Samuel Paty. Maarten Gorter toont aan dat godslastering nog steeds strafbaar is in Europa, Anton van Hooff uit zijn verbazing over het kunnen beledigen van de oppermachtige, "want hoe kan een wezen dat over grenzeloze macht beschikt, in godsnaam ooit beledigd zijn?" Ook is er hernieuwde aandacht voor de misplaatste voorrechten van religieuze instituties in Nederland. Jasper Blikkenhorst is oprichter van de 'Sceptische Atheïsten' en lucht zijn hart over de hier al vaker besproken onrechtvaardigheid van religieuze privileges.

Mèt Bert Gasenbeek, die een In Memoriam heeft geschreven, betreuren wij het overlijden van historicus Jo Nabuurs, die veel voor onze vereniging heeft betekend en vaak in ons blad heeft geschreven.

Tot slot is er een artikel van redactielid René van Elst over waarom wij het goede zouden moeten doen. "Bij de meeste mensen leeft het idee dat je een goed mens moet zijn" stelt hij. Ik ben wat zwartgalliger. Er zijn maar weinig mensen die daadwerkelijk goed willen zijn, en zij die denken het te zijn, vergissen zich vaak. In ieder geval stof om over na te denken, zo aan het einde van een roerig jaar.

Fijn uiteinde en tot 2021!

Sicco Polders - hoofdredacteur



ERRATUM

In het vorige nummer is tot onze spijt een fout geslopen. In het artikel "Het ene standbeeld is het andere niet" van Maarten Gorter op p. 18 is een deel van een zin verdwenen achter een afbeelding. De eerste alinea van het artikel moet luiden: "In de laatste twee Vrijdenkers was een discussie gaande tussen Enno Nuy en Sicco Polders over het wel of niet verwijderen van controversiële standbeelden. Discussies over standbeelden zijn erg gepolariseerd en zorgen voor verdeeldheid in de samenleving. Het neerhalen van standbeelden is ook een uiting van het veranderen van de samenleving; dat geldt trouwens ook vaak voor de plaatsing van standbeelden."

Prijs voor beste artikel 2020

Vrijdenken doen we niet alleen. Zonder structurele dialoog geen kritisch denken, geen structureel denken zonder kritische dialoog. Wij roepen u op mee te praten en te denken door middel van het geschreven woord. Heeft u zich geërgerd aan of verwonderd over iets; of zit u iets dwars en wilt u er vanaf: klim in de 'pen'.

Schrijf een artikel dat des vrijdenkers is en verbaas ons met uw inzichten. Het beste artikel van 2020 wordt beloond met een eervolle vermelding, eeuwige roem en een waardebon van € 100,-. Voor de goede orde: de redacteurs komen niet voor de prijs in aanmerking.

Stuur uw bijdrage naar de redactie via het e-mailadres: redactie@devrijgedachte.nl

Zorgelijke tijden

Sicco Polders

Negatieve en positieve vrijheid

De Engelse filosoof Isaiah Berlin schreef *Two Concepts of Liberty* in 1958.^[1] Hij introduceerde hierin de begrippen negatieve en positieve vrijheid. De politieke betekenis van negatieve vrijheid hangt samen met de mogelijkheden die iemand heeft om zichzelf ongehinderd te ontplooiën. Negatief in de zin van afwezigheid van. Hoe kleiner de inmenging van buitenaf, hoe groter de speelruimte om mezelf te vormen en te handelen naar mijn eigen wensen, des te groter mijn negatieve vrijheid. Het betekent dat je kunt doen wat in je vermogen ligt, zonder doelbewuste interventies van anderen. Positieve vrijheid betekent voor Berlin een antwoord op de vraag “wie ons beheerst? Wie leidt ons en bepaalt dat we niet het een doen maar wel het ander? Ben je dat voornamelijk zelf, dan is er sprake van veel positieve vrijheid, is dat eerder een ander dan is de positieve vrijheid minder. Positieve vrijheid is niet alleen gevrijwaard blijven van hindernissen door anderen opgeworpen, maar het geven van een zelfstandige richting aan je leven. Meester worden van je eigen bestaan. Kort gezegd: negatieve vrijheid is vrijheid *van*, positieve vrijheid is vrijheid *tot*. Beide vrijheden zijn in het geding vanwege terreuraanslagen van moslimfanaten, niet alleen in Europa maar overal in de wereld. Want laten we niet vergeten: moslims zelf zijn vaker het slachtoffer van moslimfanaten dan niet-moslims.

Isaiah Berlin



Samuel Paty

De Franse onderwijzer Samuel Paty die het aandurfde een spotprent over Mohammed te tonen in de klas, werd onthoofd door een moslimfanaat. De achttienjarige dader plaatste op sociale media een afbeelding van Paty's afgehakte hoofd met daarbij de tekst: “In de naam van Allah, de meest barmhartige, de meest genadige, aan Macron, de leider van de ongelovigen, ik heb een van je hellehonden geëxecuteerd die Mohammed durfde te kleineren.” President Macron reageerde furieus en standvastig. De schok was groot, andere politieke leiders volgden en veroordeelden de aanslag in felle bewoordingen. Er volgden demonstraties en hashtags, talloze commentaren in

de media die naarstig op zoek gingen naar een verklaring, en de discussie over vrijheid van meningsuiting werd weer van stal gehaald. Tot vervelens aan toe moest er worden uitgelegd dat de vrijheid van meningsuiting geen vrijbrief is om te kwetsen, maar dat wanneer iemand wel gekwetst wordt – onoverkomelijk in een open samenleving waar mensen van allerlei pluimage mogen zeggen wat ze vinden – er geen geweld mag worden gebruikt, behalve juridisch. Dat is een van de vele verworvenheden van onze samenleving, maar die is nog niet overal doorgedrongen.

Er zijn weinig moslims in Europa die dit geweld goedkeuren, er zijn er aanzienlijk meer die het geweld als een reactie beschouwen op de voortdurende beledigingen waaraan ze zouden blootstaan. De spotprenten zijn daar een onderdeel van. Dat is een zorgwekkende ontwikkeling. Want wanneer een aanzienlijk deel van de bevolking zich vernederd voelt, kan de samenleving ontwricht raken, voor zover dat al niet het geval is. Ook als de vernedering niet terecht wordt gevoeld, maar wie ben ik daarover te oordelen, blijft het probleem bestaan. Vragen aan moslims zich niet gekwetst te voelen is een doodlopende weg. Je niet gekwetst voelen hangt ook samen met zelfvertrouwen en een gevoel te hebben serieus genomen te worden. Zulke aanslagen werken daaraan niet mee, want ze veroorzaken – terecht – veel ophef en verontwaardiging en – niet altijd terecht – wantrouwen jegens moslims. Deze zullen zich bedreigd voelen door de soms vijandige retoriek jegens hen en nog meer in de verdediging schieten. Wat we moeten doen is in gesprek blijven gaan over die gevoelens, over die verschillen, maar vooral ook over onze waarden. Want naast dat zulke verderfelijke aanslagen niet mogen leiden tot ongebreidelde en ongefundeerde moslimhaat moeten we er ook zeker van kunnen zijn dat er geen inperking van de vrijheid van meningsuiting komt. Helaas is die al aan de gang.

Minder vrijheid, meer angst

Hoe stoer Macrons woorden ook waren, hoe uitgesproken Mark Rutte ook was – hij noemde de onthoofding onverdraaglijk en onacceptabel – de angst is gezaaid. Behalve het Franse tijdschrift Charlie Hebdo zullen er niet veel media meer zijn die nog zich wagen aan een spotprent van Mohammed, zijn leraren op hun hoede, en denken cabaretiers, opiniemakers en columnisten wel drie keer na over hun tekst of ‘foute’ grap. Wellicht zal alleen iemand als Geert Wilders, die toch al 24 uur beveiligd wordt en dagelijks doodsb bedreigingen ontvangt, zich nog vrij durven te uiten. In het geval van Wilders zou een inperking misschien geen groot verlies zijn, maar algemeen beschouwd is het natuurlijk een ramp voor de vrijheid. Onze negatieve vrijheid is niet alleen in het geding, we kunnen immers niet meer zeggen wat we zouden willen zeggen omdat de ander ons dat belet, het wordt ook steeds moeilijker open een debat te voeren, waardoor het gevaar dreigt dat we niet meer in alle redelijkheid met elkaar redeneren om tot een gedeeld stand-

punt te komen of kunnen leven met elkaars verschillen van inzicht. Ook het onbevreesd kritiek leveren op elkaar, laat staan de grenzen van de humor op zoeken, zal lastiger gaan. Daarnaast slinkt onze positieve vrijheid zienderogen. Onze kinderen kunnen niet meer worden onderwezen zoals we dat zouden willen, op basis van alle beschikbare informatie met het gebruik van al het materiaal dat voorhanden is, opdat ze opgroeien tot zelfstandig, kritisch denkende volwassenen, los van indoctrinatie en angst. Zo beschouwd zijn wij geen meester meer van ons bestaan maar regeren angst en terughoudendheid. Ongelovigen, vrijdenkers en vele anderen voelen zich beknot en hebben het idee dat er sinds de moord op Theo van Gogh in 2004 weinig is veranderd. Enerzijds lijkt er meer vrijheid voor andersdenkenden, maar helaas blijkt voor bijvoorbeeld seksueel anders geaarden dan de heteronorm de dreiging eerder groter te zijn geworden dan kleiner. En ook moslims zelf zullen zich vaker moeten verantwoorden voor hun eigen gedrag en voor de daden van enkele zelden, daden die ze zelf verafschuwen maar waardoor ze wel te maken kunnen krijgen met ongefundeerde haat.

Het gevaar verketterd te worden door een aantal gekwetsten die opgehitst door sociale media en fanatieke imams niet schromen tot geweld over te gaan en in het ergste geval hoofden afsnijden, is niet irreëel. Het idee dat we als redactie van *De Vrijdenker* nadenken over het te plaatsen beeldmateriaal, niet omdat we relevante plaatjes willen die niet nodeloos kwetsend zijn, maar



omdat het gevaar dreigt onderdeel te worden van een hetze met eventueel verstrekende gevolgen, is een teken aan de wand. En wie zegt dat dat aanstellerij is, moet eens bij zichzelf te rade gaan in hoeverre hij of zij al enige terughoudendheid bespeurt in de uiting van zijn vrije gedachten. Het zijn zorgelijke tijden.

[1] Berlin werd geboren in Letland en werd later Brits staatsburger. De tekst *Two Concepts of Liberty* was oorspronkelijk zijn inaugurale rede voor Oxford.



De ellende in de moslimwereld

Thomas Spickmann

Steeds weer reageer ik met mijn artikelen op actuele gebeurtenissen om ze in een context te plaatsen. Op deze wijze wil ik toegevoegde waarde voor de vrijdenkerij creëren. De aanleiding voor dit stuk zijn de recente door moslimterroristen gepleegde aanslagen in Frankrijk. Het fataalste incident is de moord op Samuel Paty. Ik wil op verschillende aspecten van de islam ingaan.

Veel landen waarin deze religie overheerst, worden door oorlog en armoede geteisterd, waarmee wij regelmatig in het nieuws geconfronteerd worden. Dit geldt vooral voor het Midden-Oosten. Jonge mensen hebben vaak geen perspectief en blijven na hun opleiding werkloos.

Voor deze toestanden wordt het Westen verantwoordelijk gehouden. Dit is maar gedeeltelijk terecht. Uiteraard werd Irak binnen de laatste 30 jaar twee keer door VS-troepen aangevallen. Aangenomen mag worden dat toegang tot olie de belangrijkste drijfveer was. Bovendien worden vanuit Amerika en Europa op grote schaal wapens naar Saoedi-Arabië geëxporteerd die voor de oorlog in Jemen gebruikt worden. Een ander voorbeeld zijn sancties tegen Iran met zwaar economisch leed voor de plaatselijke bevolking tot gevolg. Te denken valt ook aan het Westerse ingrijpen in Afghanistan. Al decennia geleden liet het

Franse kolonialisme in Noord-Afrika zijn diepe sporen achter.

Maar men moet constateren dat de islamitische wereld de heersende ellende ook aan zichzelf te danken heeft. De massale overgave aan religie gaat ten koste van persoonlijke en politieke vrijheden, creativiteit, innovaties en vooruitgang. Dat kinderen langdurig koranlessen moeten volgen en zelfs lange teksten uit het hoofd moeten leren mag als mentale mishandeling beschouwd worden. Deze belemmert hun ontwikkeling en de overige schoolopleiding die economisch gezien veel belangrijker is. Met de koran in het hoofd valt geen geld te verdienen.



Als men moslims ermee confronteert, wijzen zij er graag op dat de Arabieren zich 1000 jaar geleden wetenschappelijk op een veel hoger niveau bevonden dan de Europeanen. Deze leefden destijds in de middeleeuwen, waarin het christendom tot grote achteruitgang t.o.v. de oudheid leidde, en hebben zich later de kennis die in het Midden-Oosten eerder opgedaan was, eigen gemaakt, doorontwikkeld en vervolgens ervan geprofiteerd. Dit werd door de Renaissance en Verlichting begünstigd. De situatie is heden ten dage juist omgekeerd. De islamitische wereld blijft op het glorieuze verleden trots zonder te erkennen dat deze superioriteit al lang verloren gegaan is. Er komt bij dat de toenmalige vooruitgang niet aan de religie te danken was, maar aan de openheid van de moslims van 1000 jaar geleden.

Zondebok

Aangezien dit in het Midden-Oosten niet begrepen wordt, beschouwt men het Westen als zondebok voor alles wat misgaat. Ter afleiding van de ellende speelt religie een grote rol. De stichter, de profeet Mohammed, wordt, zoals wij allemaal weten, als een onaantastbare heilige gezien. Hem af te beelden in cartoons is een doodzonde. Als dit gebeurt wordt de tekenaar met de dood bedreigd en moet men op massale protesten rekenen (waarmee wij in het recente verleden opnieuw geconfronteerd zijn). Dit is echter onterecht. Waarom voelen moslims zich gekwetst terwijl hun persoonlijk geen schade toegebracht wordt? En hoe is het mogelijk om een reli-

gieus leider te beledigen die sinds meer dan 1300 jaar niet meer een in leven is? Bovendien beschouw ik iemand die in de loop van zijn leven handelaars overviel, oorlog voerde en misdaden tegen de menselijkheid pleegde niet als een heilige.

De ware aanleiding voor de protesten tegen de cartoons is de haat tegen het Westen. Het is een vertoon van macht en superioriteit die in werkelijkheid niet bestaan. Stel dat dergelijke afbeeldingen niet in Europa of Amerika getoond worden, maar in Zuidoost-Azië, dan is de verontwaardiging in de islamitische wereld veel kleiner. Degene

keling. Voor hem was Duitsland 'een apparaat waarvoor hij geen handleiding had', zoals hij het formuleert. Na een lang en omslachtig integratietraject kwam hij gelukkig op het pad van vrijdenkerij en secularisme terecht zodat hij ons tegenwoordig met zijn gedachten en inzichten kan inspireren.

Vaak verloopt het met jonge moslims in Europa helaas anders. Zij zijn niet ertegen opgewassen en blijven bij de conservatieve islam hangen. In een paar extreme gevallen gaat het zo ver dat zij aanslagen plegen (zoals onlangs in Frankrijk). Het verschrikkelijkste voorbeeld ooit was Mohammed Atta die samen met zijn 'vrienden' op 11 september 2001 in New York de torens van het World Trade Center vernietigde met verlies van veel mensenlevens tot gevolg. Hij had eerder in Duitsland met succes planologie gestudeerd en leek geïntegreerd. Maar hij viel naar een oud fanatiek patroon terug. Het eerste wat opviel was dat hij aan zijn docente op een gegeven mo-



die hierop wijst is de Duits-Egyptische politicoloog Hamed Abdel-Samad die de moslimwereld van binnen en buiten kent. De inhoud van dit artikel heb ik grotendeels aan zijn literatuur ontleend. Hij is de zoon van een (inmiddels overleden) Egyptische imam en moest als kind de koran uit het hoofd leren. Enige tijd was hij zelfs lid van de moslimbroederschap. Na zijn studie kwam hij als jonge moslim naar Europa en stond, geconfronteerd met Westerse vrijheden en levensstijl, voor een heel moeilijke persoonlijke ontwik-

ment geen hand meer gaf omdat zij een vrouw was. Op dat moment voorzag nog niemand hoe fataal het met hem zou aflopen. Te concluderen valt dat integratie een zware opgave is die vanwege onvoldoende inzicht en begeleiding in het verleden veel te lang verwaarloosd werd.



Waarom moeten wij het goede doen?

René van Elst

Bij de meeste mensen leeft het idee dat je een goed mens moet zijn (of dat anderen goed moeten zijn). De vraag wat dat dan inhoudt, is in de loop van de geschiedenis talloze malen gesteld en beantwoord. Een omvattende aanduiding voor het antwoord is: de **moraal**. De moraal omvat alles wat we geacht worden te doen en te laten in het samenleven met anderen.^[1] Ik spreek hier niet over de religieuze moraal, die ook verboden en voorschriften kent over dingen die men kan doen of moet doen zonder dat anderen daarbij betrokken zijn. De bekendste morele regel is 'wat gij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet.' Ook wel gehuldigd wordt deze: 'Doe wat gij wilt, zolang gij anderen niet onnodig schade of leed toebrengt.' Een begrip dat verband houdt met moraal – ze worden wel eens door elkaar gebruikt – is **ethiek**. Ethiek is het onderzoek naar en de leer van wat goed en kwaad is. Daarbij wordt zowel gekeken naar wat tot persoonlijk geluk leidt, als naar goed handelen ten opzichte van anderen. Als kers op de pudding is er dan nog de **meta-ethiek**, het onderzoek naar de achtergronden van ons denken over wat goed is.

Allerlei samenlevingsverbanden hebben hun eigen morele regels geformuleerd en verwerkt in geschreven en ongeschreven voorschriften voor gedrag. Veelal worden die door de individuen geïnternaliseerd, zoals sociologen het noemen. Dat betekent dat de mensen die regels niet als van buitenaf opgelegd ervaren, maar als iets vanzelfsprekends of als een eigen keuze. Wijdverbreid is ook het geloof dat wij de moraal te danken hebben aan een bovennatuurlijke macht.

Tot zover heel kort enkele algemeenheden over moraal. Een belangrijke vraag die wij kunnen stellen als het over dit onderwerp gaat, is: waarom zou ik mij eigenlijk moreel moeten gedragen, waarom moet ik een goed mens zijn? Waarom mag ik anderen niet 'doen', wat ik niet wil dat mij geschiedt?

De door onze auteur Floris van den Berg hooggeprezen Australische filosoof **Peter Singer** (1946) heeft die vraag gesteld in zijn 'Thesis for the degree of Master of Arts' uit juli 1969 met de titel *Why should I be moral?* Hij is daarop afgestudeerd bij de Faculteit voor filosofie van de Universiteit van Melbourne. Het schijnt niet te zijn gedrukt, maar scans van doorslagjes van zijn type-werk staan op het internet.^[2] Peter Singer is zich gaan specialiseren in de toegepaste ethiek en heeft internationaal naam gemaakt; het is dus interessant hoe, en met welk resultaat, hij aan het begin van zijn carrière naar het antwoord op deze vraag heeft gezocht.

Als ik als niet-filosoof alvast een antwoord mag verzinnen op de vraag waarom je goed moet handelen, dan is dat (ik houd het kort, zonder in te gaan op wat precies

'goed' is): het is in je eigen belang, ten eerste doordat je bijdraagt aan de leef- en werkbaarheid van de samenleving, ten tweede doordat je (al of niet justitiële) represailles voor slecht handelen voorkomt, ten derde doordat – in grote lijnen – geldt 'wie goed doet, goed ontmoet' en ten vierde omdat het 'goed voelt' en je niet in gewetensnood komt. Dit antwoord wijst niet naar een door een hogere (evt. goddelijke) autoriteit of door de samenleving opgelegde plicht om goed te handelen; het geeft aan waarom goed handelen over het geheel genomen verstandig is.

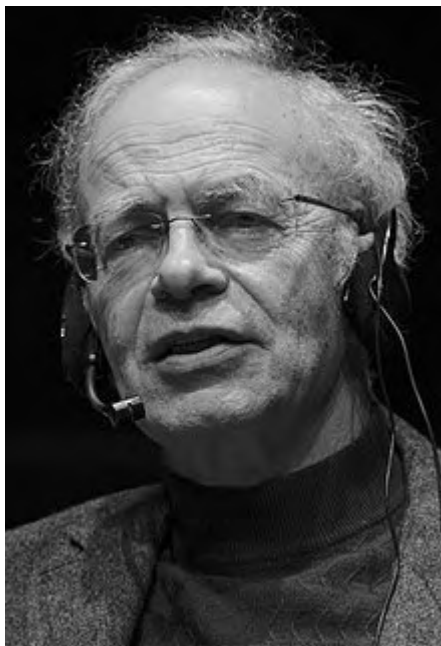
Deugt de vraag wel?

Deel I van Singers doctoraalscriptie is gewijd aan enige denkers die zich met het probleem hebben beziggehouden en – in grote lijnen – tot de conclusie zijn gekomen dat het een zinloze of logisch ongepaste vraag is. Singer wil aantonen dat het toch een logisch correcte vraag is en dat er nog geen bevredigend antwoord op is gegeven. Hij formuleert de vraag aldus: Kan moraliteit rationeel ge-

rechtvaardigd worden onder alle omstandigheden en voor alle rationele wezens? Meer concreet: als iemand ongestraft slechte dingen kan doen, waarom zou hij dan toch goed moeten handelen? (Zie een voorbeeld daarvan aan het begin van de laatste paragraaf.) Singer stelt dat je een antwoord zou kunnen geven door aan te tonen, dat moreel handelen voldoet aan de criteria voor rationeel handelen en dat immoreel handelen daar niet aan voldoet. Kant en anderen hebben het zonder veel succes in die richting gezocht. Een ander denkbaar antwoord zou te geven zijn, door aan te tonen dat het rationeel is om moreel te zijn, omdat het strookt met rationeel eigenbelang. Zo kan geloof in hemel en hel een reden zijn om moreel te handelen. Maar, zoals gezegd, Singer beschouwt de vraag als nog niet afdoende beant-

woord. Hij meent dat een samenleving die een antwoord zou kunnen geven, dichterbij de buurt zou komen van een ideale samenleving dan een samenleving waar het niet zou lukken.

Van allerlei vragen kan gezegd worden dat ze niet deugen (*improper* zijn), zoals de vraag "waarom zou ik geldige redenen moeten accepteren?" die naar redenen vraagt om redenen te accepteren. De vraag "Waarom zou ik moreel moeten zijn?" zou ook niet deugen, als het *moeten* wordt geïnterpreteerd als een *moreel moeten*. Maar, zegt Singer, je kunt het 'moeten' ook niet-moreel opvatten, zoals in "Moet ik aandelen in bedrijf X kopen?" Als de morele interpretatie een vraag betekenisloos zou maken, doen we er goed aan een niet-morele interpretatie toe te passen. Een mogelijk antwoord op de vraag naar (niet-morele) redenen voor moreel handelen



is, dat het altijd in je eigen belang is om moreel te handelen. Een ander mogelijk antwoord is dat de ratio gebiedt dat de moraliteit je ultieme doel is. Deze antwoorden komen aan de orde in resp. de delen III en II van de scriptie.

Tegen de stelling dat moraal en eigenbelang met elkaar verenigbaar zijn, is wel ingebracht dat uit eigenbelang handelen nooit moreel kan zijn en dat goed doen omwille van het goed doen deugdzaam is. Uit eigenbelang handelen is echter niet irrationeel, aldus Singer. En wat is er rationeel aan moreel handelen enkel met als doel om moreel te handelen? Als dat niet rationeel is, moeten wij de vraag niet verwerpen, maar als antwoord geven dat er geen reden is om moreel te zijn. Beter is om moraliteit als een rationeel doel te zien; als het niet rationeel was, zou moraliteit een illusie zijn en dat is het toch niet. Of je kunt argumenteren dat het rationeel is om op een bepaalde manier te handelen en dat het óók moreel goed is om zo te handelen.

Kan men kiezen voor moraal?

Ik ga ervan uit, aldus Singer, dat iemands morele principes te onderscheiden zijn van de belangrijke principes die hij verder heeft en dat hij kan kiezen om af te wijken van wat zijn morele principes zeggen. Maar veel denkers beschouwen dat als misverstaan van het concept moraliteit. Zij vinden dat er een hecht en logisch verband is tussen iemands morele principes en de keuzes die hij maakt, d.w.z. dat het logisch onmogelijk is om te besluiten om niet moreel te handelen.

D.H. Monro beschouwt morele principes als uitdrukking van doorslaggevende verlangens (*desires*) of beginselen; het zijn de principes die men pleegt te volgen bij het maken van keuzes. Singer stelt vast dat er zo geen verschil is tussen wat iemand zich moreel verplicht voelt om te doen en wat diegene zelf *wil* doen; dan is bijvoorbeeld egoïsme ook moreel. Singer's standpunt is dat moraal los staat van wat iemand diep in zijn hart wil. Voor hem is de vraag welke redenen een egoïst of een sadist kan hebben om zijn 'moraliteit' te veranderen in iets wat ten goede komt aan zaken als rechtvaardigheid, eerlijkheid en het algemeen welzijn. Hier (p. 28) horen we voor het eerst wat meer over wat Singer verstaat onder moreel handelen.

R.M. Hare ziet een logische band tussen iemands morele principes en de principes op basis waarvan hij handelt. Hij stelt bovendien dat iemands oordeel, om moreel te zijn, door diegene als voor iedereen van toepassing moet worden beschouwd, met inbegrip van diegene zelf. Singer wijst erop dat zo bezien ook egoïstisch handelen moreel handelen zou zijn, als degene die het doet, vindt dat iedereen het hoort te doen.

Na een uitgebreidere behandeling van deze en dergelijke standpunten stelt Singer vast dat voor zulke denkers de titelvraag niet deugt, omdat zij uitgaan van de logische onmogelijkheid van een beslissing om niet moreel te handelen. Ook legt hij uit (p. 45/46) waarom hij niet diep op de vraag ingaat wat precies moraal of moreel is. Maar hij noemt wel een noodzakelijke, zij het niet voldoende, voorwaarde waaronder een principe een moreel principe kan zijn, namelijk: onpartijdigheid (*impartiality*): een principe is niet moreel als het berust op een voorkeur voor een of meer bepaalde personen. Zo wordt egoïsme uitgesloten als moreel principe. De voorwaarde

is terug te vinden in het voorschrift 'behandel anderen zoals je zelf behandeld wilt worden'. Hierachter zit de gedachte dat iedereen gelijkwaardig is, dat ieder mens telt voor één. Met dit voorschrift is niet gezegd dat elk handelen uit eigenbelang of elke voorkeursbehandeling verkeerd is. Zulk handelen is met onpartijdigheid verenigbaar als men erkent dat anderen dezelfde rechten hebben. Ook van belang is de gedachte dat een principe aanvaardbaar moet zijn voor een onpartijdige waarnemer, om een moreel principe te zijn. Zo beschouwd is de titelvraag van de scriptie een vraag naar redenen voor onpartijdigheid.

Een beroep op de rede

In deel II van de scriptie behandelt Singer denkers die hun best hebben gedaan om aan te tonen dat het altijd rationeel is om moreel te zijn, ongeacht of het strookt met het eigenbelang. Hij legt uit dat hij niet diep ingaat op wat 'rationeel' betekent (p. 67), omdat elke definitie de neiging heeft het onderzoek in een bepaalde richting te sturen. Hij zoekt vervolgens als startpunt voor het onderzoek een '*basis of action*' waarvan met zekerheid gezegd kan worden dat het rationeel is als men in overeenstemming daarmee handelt. Eigenbelang is hiervoor de meest voor de hand liggende kandidaat. Als in een bepaalde situatie alleen eigenbelang een rol speelt, is het rationeler om in overeenstemming daarmee te handelen dan ertegenin te gaan. Maar als eigenbelang en moraal conflicteren, is het dan rationeel om voor het ene dan wel het andere te kiezen? Zijn morele redenen rationeler? Is het irrationeel om immoreel te handelen?



Singer gaat hier onder meer in op argumenten van Immanuel Kant. Kort gezegd komt Kants opvatting erop neer dat moraliteit op zichzelf een rationeel doel is en ook rationeler is dan eigenbelang. Moraal is geen illusie, maar iets reëls; morele plichten zijn objectief en universeel geldig; alleen handelen vanuit plicht is moreel. De kern van zijn moraal is verwoord in een gebod van de rede, de 'categorische imperatief', luidend: handel alleen volgens regels waarvan je kunt willen dat die voor iedereen gelden. Hij meent met 'transcendentale deductie' bewezen te hebben dat een rationeel handelend individu noodzakelijkerwijs zou handelen volgens het opperste principe van de moraal. Singer vraagt zich af of Kant waar maakt dat de 'imperatief' direct uit de rede voortvloeit en dat de rede dus leidt tot opzijzetten van eigenbelang als dat conflicteert met moraal. Singer besteedt hier uitgebreid aandacht aan, ook aan Kants gedachten over moraal en de autonomie van de wil. We moeten hier volstaan met zijn (Singers) conclusie dat de argumenten van Kant voor hoe de wil bepaald wordt door de morele wet, falen; Kant geeft geen afdoend antwoord op de titelvraag.

van Immanuel Kant. Kort gezegd komt Kants opvatting erop neer dat moraliteit op zichzelf een rationeel doel is en ook rationeler is dan eigenbelang. Moraal is geen illusie, maar iets reëls; morele plichten zijn objectief en universeel geldig; alleen handelen vanuit plicht is moreel. De kern van zijn moraal is verwoord in een gebod van de rede, de 'categorische imperatief', luidend: handel alleen volgens regels waarvan je kunt willen dat die voor iedereen gelden. Hij meent met 'transcendentale deductie' bewezen te hebben dat een rationeel handelend individu noodzakelijkerwijs zou handelen volgens het opperste principe van de moraal. Singer vraagt zich af of Kant waar maakt dat de 'imperatief' direct uit de rede voortvloeit en dat de rede dus leidt tot opzijzetten van eigenbelang als dat conflicteert met moraal. Singer besteedt hier uitgebreid aandacht aan, ook aan Kants gedachten over moraal en de autonomie van de wil. We moeten hier volstaan met zijn (Singers) conclusie dat de argumenten van Kant voor hoe de wil bepaald wordt door de morele wet, falen; Kant geeft geen afdoend antwoord op de titelvraag.

Vervolgens behandelt Singer de visies van enkele 'Neo-Kantianen', die ook beargumenteren dat moraliteit rationeel is. Zij leggen verband tussen rationeel handelen en bepaalde principes, zoals het universaliteitsbeginsel (voor de geldigheid van een regel moeten de gevolgen voor ieders belangen van het zich aan die regel houden zodanig zijn dat alle betrokkenen die regel vrijelijk kunnen accepteren), het principe dat anderen als doel op zich en niet als middel moeten worden beschouwd en het reeds genoemde onpartijdigheidsprincipe. Zo beargumenteert David Gauthier (p. 116) dat het rationeel is voor een autonoom handelend persoon om de autonomie van andere handelende personen te respecteren. Respect voor elkaars motieven is namelijk een vereiste voor gezamenlijk handelen. Paul Taylor beschouwt een keuze als rationeel naar gelang die in vrijheid gemaakt wordt, *enlightened* is (ik neem aan dat hiermee iets bedoeld wordt als goed geïnformeerd – RvE) en onpartijdig. Nadere beschouwing van deze standpunten brengt Singer tot de conclusie dat zij er niet in geslaagd zijn te bewijzen dat het rationeel is om te handelen op basis van een principe dat inhoudt dat men met anderen net zo rekening moet houden als met zichzelf.

Een andere auteur, Kurt Baier, beargumenteert dat morele redenen alle andere redenen voor actie rationeel opzijshuiven. Je eigenbelang nastreven is wel rationeel, maar niet als eigenbelang en moraal conflicteren. Singer keurt Baiers omschrijving van moraliteit goed, omdat daar onpartijdigheid in meegenomen is, namelijk als 'morele regels moeten iedereen gelijkelijk ten goede komen.' Baiers argument voor de suprematie van morele regels is dat een wereld waarin men morele regels boven eigenbelang stelt, veel beter is dan een wereld waarin eigenbelang overheerst. Maar, zegt Singer, zo gaat Baier voorbij aan wat rationeel is voor een individu en hij toont niet aan dat het irrationeel is om immoreel te zijn.

Singer eindigt deel II met de niet verrassende conclusie dat geen argumenten zijn gevonden voor het standpunt dat de rede voorschrijft dat we handelen op basis van morele regels in plaats van uit eigenbelang. Iemand zou kunnen vragen waarom we in de wereld dan toch niet steeds een strijd van allen tegen allen waarnemen; dat komt doordat eigenbelang en moraal wel niet gelijk, maar ook niet tegengesteld zijn.

Wensen en belangen

In deel III besteedt Singer aandacht aan benaderingen vanuit de menselijke natuur en de samenleving. Diverse denkers (bijv. Hume, Butler, Bentham en Mill) hebben betoogd dat er welbeschouwd geen tegenstelling is tussen eigenbelang en moraal, dat moreel leven ook gelukkig leven is, dat de mens deugdzzaam moet zijn om zichzelf te kunnen ontplooien (*to flourish*). Mensen hebben ook niet-zelfgerichte gevoelens en wensen, zoals sympathie en vrijgevigheid, en ze hebben een geweten.

Deze denkers gingen ervan uit, aldus Singer, dat het rationeel, want in het belang van een gelukkig bestaan, is om moreel te handelen en dat het niet rationeel is om te handelen uit eigenbelang. Maar ze tonen niet aan dat het onmogelijk of irrationeel is om de wensen en gevoelens, waarop volgens hen de moraal gebaseerd is, te onderdrukken.

Alvorens verder te gaan, wijdt Singer woorden aan een belangrijke beweerde reden voor moraliteit, name-

lijk het geloof in een leven na de dood, waarin deugd beloond en kwaad gestraft wordt. Hij geeft enkele voorbeelden van auteurs (o.m. Samuel Butler) die zo denken, maar is er zelf snel klaar mee; hij verklaart dat hij er niet in gelooft en de rest van deze scriptie alleen schrijft voor wie er ook niet in gelooft. Zo mogen wij het horen!

Vervolgens komt de vraag aan de orde: gegeven hoe mensen van nature zijn, is moreel handelen in het ware belang van ieder mens? Sommigen beweren dat ieder mens geschapen is met bepaalde doelen; dat zijn onze plichten of ze vallen daarmee samen. Zinniger lijkt het om te kijken naar wat een mens nodig heeft om te groeien en bloeien of tot zelfontplooiing te komen (*to flourish*); misschien bloeit de mens beter op deugd dan op kwaad. Aannemend dat een bloeiend (*flourishing*) leven min of meer samenvalt met een gelukkig leven, vraagt Singer of er een verband is tussen goed zijn (*virtue*, deugd) en het geluk van de deugdzame mens. Hij behandelt in dit verband (psychologische) studies en beschouwingen, o.a. van A.H. Maslow en Philippa Foot, over geluk, rechtvaardigheid, behoeftenbevrediging, frustratie, ondeugden, geestelijke afwijkingen, geweten en schuld.



Hij constateert dat gepoogd is aan te tonen dat bepaalde ondeugden (*vices*) een mens ongelukkiger maken (bijv. afgunst) en dat bepaalde deugden het geluk bevorderen (bijv. rechtvaardigheid). Deze pogingen zijn volgens hem niet goed geslaagd. Moreel handelen maakt niet altijd gelukkiger dan slecht handelen en omgekeerd. Bij een groot onderzoek onder jeugddelinquenten (van Sheldon en Eleanor Glueck) wezen de resultaten zelfs enigszins in de richting van het tegendeel (p. 202-3). Er is geen band tussen moraliteit en eigenbelang die voor iedereen van toepassing is; derhalve zit hier ook geen afdoend antwoord op de titelvraag in.

Singers conclusie

Laten we de titelvraag eens verder concretiseren: een man vindt op straat een portemonnee, er zit geld in en naam en adres van de eigenaar staan erin. Moreel goed zou zijn om de portemonnee op de een of andere manier bij de eigenaar terug te bezorgen. Dat weet de vinder

zelf ook, maar hij heeft het niet breed en hij heeft er belang bij om het geld te houden. Houden zou rationeel zijn. Met wat voor rationele argumenten kan men hem ervan overtuigen om toch het moreel goede te doen? Dat is waar Singer in deze scriptie naar gezocht heeft. Hij herhaalt dat de titelvraag een deugdelijke, rationele vraag is en dat er vooralsnog geen bevredigend antwoord op is gegeven. Mensen kunnen soms rationeel beslissen om iets te doen dat verkeerd is en waarvan ze ook zelf toegeven dat het verkeerd is. Moraal heeft geen noodzakelijke connectie met wat rationeel is om te doen en het is niet altijd rationeel om het moreel goede te doen. Dat er geen antwoord gevonden is wil niet zeggen dat een antwoord onmogelijk is, voegt Singer eraan toe.

Een vraag is nog wat gedaan zou moeten worden met mensen die vanuit de ratio immoreel handelen. Singer bespreekt in dit verband ideeën over verbeteringen in de sfeer van justitie/strafrecht en politieke maatregelen ter bevordering van welzijn en geluk in de samenleving.

Hierbij heeft hij het onder meer over de communistische theorie dat verbetering (in communistische zin) van de maatschappij tot een betere, gelukkigere mens zou leiden. Maar het communisme, noch het laissez-faire kapitalisme, noch het anarchisme heeft wat dit betreft resultaten geboekt. Voor de toekomst kunnen wij volgens Singer denken aan maatregelen in de sfeer van onderwijs, sociale controle en beïnvloeding van de publieke opinie, met gebruikmaking van empirisch onderzoek en onze toenemende kennis van sociologie en psychologie.

[1] Onder 'anderen' versta ik in dit artikel gemakshalve alleen mensen.

[2] Een deel van de scans is bijna onleesbaar. Zie: https://minerva-access.unimelb.edu.au/bitstream/handle/11343/35543/264525_singer_peter_%281946-%29_1969.pdf?sequence=1&isAllowed=y



Paty slachtoffer van ongeloof

Anton van Hooff

Waarom hebben gelovigen toch zo weinig godsvertrouwen? Ze beweren dat hun Jahweh, God de Vader respectievelijk Allah, almachtig is. Hoe kan een wezen dat over grenzeloze macht beschikt, in godsnaam ooit beledigd zijn? Met een grijns laat Hij iedere schoffering van zich afglijden. Na de dood rekent Hij wel af. Vooral de Koran beschrijft met wellust wat Allah allemaal met de kafir, de ongelovige, zal doen. Na een eerste vuurdoop voorziet de Almachtige de zondaar van een nieuwe huid voor een nieuwe roosting. Het is dus helemaal niet nodig om het voor het opperwezen op te nemen door aan te dringen op vervolging wegens blasfemie.

‘Smadelijke godslastering’ heette het in het gelukkig afgeschafte artikel 147 van het Wetboek van Strafrecht. Een persoon die zich smadelijk belasterd voelt, bijvoorbeeld omdat hij voor geitenneuker werd uitgemaakt,

heeft het volste recht een aanklacht in te dienen. Bij mijn weten heeft God zich echter nooit bij de rechter beklagd omdat Hij gesmaad werd. Kan iemand aan aanklacht wegens smaad indienen voor een ander omdat deze zich belasterd zou (moeten) voelen?

Nog bizarder is het pleidooi van de zogeheten ‘profeetpetitie’ om het beledigen van Mohammed als godslastering strafbaar te maken. Mohammed was toch geen god, maar slechts de grote profeet van Allah. Bovendien is het hek van de dam als het beledigen van figuren uit het verleden tot strafvervolging zou kunnen leiden; ik heb al heel wat lelijke dingen over Caesar en Willem van Oranje geschreven.

Het recht in eigen hand nemen en doen wat God zal doen, getuigt dus van verschrikkelijk ongeloof. Daarmee laat de gelovige immers zien dat hij diep in zijn hart wel weet dat de hele godsleer een waan is. Waarom zou hij moeten doen wat God veel effectiever kan? Hij overschreeuwt zijn twijfel door voor harde actie te pleiten of, nog erger, zelf tot gruwelijke actie over te gaan.

De afgrijpselijke moord op Samuel Paty doet ons meer dan andere gruweldaden van islamisten huiveren omdat we ons allemaal lessen van een bevlogen geschiedensleraar herinneren. Die riep de vreemde wereld van het verleden op om vanzelfsprekendheden van het heden in vraag te stellen. Actuele kwesties werden daarbij niet uit de weg gegaan. Geliefd onderwijs-





materiaal zijn spotprenten. Zelfs in het eindexamen geschiedenis worden ze aan kandidaten voorgelegd. Zo'n prent vat immers in beeld een politiek of maatschappelijk probleem samen. Ja, soms getuigen de cartoons van

gebrek aan smaak of fatsoen, bijvoorbeeld Anne Frank in bed met Hitler. Nou en? Dat hoeft ze niet minder veelzeggend te maken; wat bezielde de maker van die onheuse prent? De befaamde Mohammedcartoons van de Jyllands-Posten munten ook niet uit door smaak of fijne humor.

Beledigd wordt alleen wie beledigd wil worden. Het zijn dan ook vaders of imams die gretig in razernij ontsteken na een melding van een scholier. Zo ging het ook op het Rotterdamse Emmauscollege. Die ouders hadden niets gezien, maar gingen af op wat de moslimleerlingen vertelden. Zo gaat het bijna altijd. De *Satansverzen* van Salman Rushdie had vrijwel geen islamiet gelezen, maar hij hoorde dat hij beledigd hoorde te zijn.

Een 'verdacht' boek kan ongelezen blijven. Je hoeft Charlie Hebdo niet open te slaan. In een klas met een open klimaat is een spotprent op het prikbord geen provocatie.



Religieus privilege

Jasper Blikkenhorst

Beste mede-vrijdenkers, ik ben er klaar mee. Waarmee? Met religieus privilege: het stelselmatig discrimineren van ongelovigen door de wetgevende, uitvoerende, én rechterlijke macht onder het mom van vrijheid van godsdienst.

Niet sinds vandaag of gister. Al jaren erger ik mij aan het feit dat in dit steeds verder seculariserende land religieuze personen en instellingen toch steeds weer worden bevoordeeld. Wat mij betreft zou dit ons belangrijkste strijdpunt moeten zijn. Ik heb een paar keer eerder op

het punt gestaan een oproep als deze te doen. Elke keer kwam het er niet van. En toen kwam corona. Ook dat was voor mij aanleiding het weer uit te stellen; er waren wel belangrijkere zaken om je druk over te maken. Maar verrassing (niet dus): ook in de coronacrisis vond de overheid het nodig om gelovigen anders te behandelen dan niet-gelovigen. Dit moet echt stoppen.

Ik zal nu eerst aangeven wat de kern van het probleem is, en daarna wat mijn ideeën zijn om dit aan te pakken.

Het probleem

Religieus privilege valt uiteen in twee varianten. De eerste is die in wet- en regelgeving. De overheid maakt regels die aan gelovigen meer rechten toekennen dan aan niet-gelovigen. Een bekend voorbeeld is het dragen van een religieus hoofddeksel op de foto voor een identiteitsbewijs.

De tweede variant is door de rechter toegekend religieus privilege. Hierbij wordt gelovigen door de rechter toegestaan de wet te overtreden met een beroep op de vrijheid van godsdienst. Anders geformuleerd zou je kunnen stellen dat de wet dan volgens de rechter gelovigen beperkt in



GOED



A. Gezicht niet volledig zichtbaar



GOED



A. Gezicht niet volledig zichtbaar



het belijden van hun religie, hoewel rechtszaken meestal gaan over individuele gevallen. Zo werden RPF-politicus Leen van Dijke en de Rotterdamse imam El Moumni op deze manier vrijgesproken van het beledigen en discrimineren van homoseksuelen.

De tweede variant wringt extra omdat de Grondwet gewoon duidelijk is. Het eerste lid van artikel 6 luidt: << Ieder heeft het recht zijn godsdienst of levensovertuiging, individueel of in gemeenschap met anderen, vrij te belijden, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet. >> Oftewel: de vrijheid van godsdienst is niet ongelimiteerd, en mag door de wetgever ingeperkt worden. De veelgehoorde opmerking dat kerken onder geen beding gedwongen zouden kunnen worden zich aan de noodmaatregelen ter bestrijding van het coronavirus te houden is dan ook klinkklare onzin. Ook gelovigen moeten zich gewoon aan de wet houden. Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, waaraan door Nederlandse rechters regelmatig wordt getoetst, kennen soortgelijke bepalingen. Ook is er sprake van willekeur: het is evident dat je niet iemand mag vermoorden in naam van je religie, maar je mag kennelijk wel discrimineren. Waarom het één wel en het ander niet? En waar ligt dan de grens?

Grondrechten zijn in principe gelijkwaardig aan elkaar. Het ene is niet belangrijker dan het andere. Als er sprake is van botsende grondrechten zal door de overheid of door de rechter een afweging moeten worden gemaakt. Bij het botsen van de godsdienstvrijheid met het gelijkheidsbeginsel valt de beslissing opvallend vaak uit in het voordeel van het eerste. Daarmee is deze vrijheid een privilege geworden voor een bepaalde groep Nederlanders, die bovendien steeds kleiner wordt. Wellicht is de bijzondere positie van de godsdienstvrijheid in Nederland historisch verklaarbaar, na decennia van ontkerkelijking, het einde is nog lang niet in zicht, is dit niet langer te rechtvaardigen. Als dat het ooit al was.

In diezelfde periode heeft het gelijkheidsbeginsel/discriminatieverbod juist een bijzondere plaats en daarmee een bijzondere status gekregen: sinds de grondwetsherziening van 1983 staat het in het eerste artikel daarvan. Dit was overigens geen bewuste keuze. Aanvankelijk stond het in artikel 4. De drie voorgaande artikelen

werden geschrapt en er kwam niets voor in de plaats. Desalniettemin was men hier zo trots op dat het zelfs voor het gebouw van de Tweede Kamer in een marmeren 'Grondwetbank' is gegraveerd. Het is het enige grondwetsartikel waarnaar een heus expertisecentrum is vernoemd, en bijna ook nog een politieke partij. En het is ook nog uitgewerkt in een bijzondere wet: de Algemene wet gelijke behandeling van 1994. Kortom: als er één grondrecht een bijzondere positie verdient, is dit het wel. En misschien is dat ook wel terecht, zeker als je het afzet tegen de godsdienstvrijheid. Immers, als je daar voorrang aan geeft, bevoordeelt je de ene groep en benadeelt je de andere. Terwijl als je voorrang geeft aan het gelijkheidsbeginsel, behandelt je, de naam zegt het al, iedereen gelijk.

De aanpak

Tot zover de theorie. Nu wat hieraan gedaan zou kunnen worden.

Het zal misschien wel nooit helemaal lukken om religieuze privileges uit te bannen, maar het moet toch mogelijk zijn om ze een heel stuk terug te dringen. Er zijn al wat successen geweest op dit gebied. Zo mogen ambtenaren van de burgerlijke stand niet langer weigeren mensen van hetzelfde geslacht te trouwen en is het blasfemieverbod eindelijk afgeschaft. Maar om echt door te pakken is het denk ik zaak dat eerst geïnventariseerd wordt hoe groot het probleem nu werkelijk is. Dat er een lijst, of nog beter: een zwartboek, wordt samengesteld met alle voorbeelden van religieuze privileges. Zowel in wet- en regelgeving als in de rechtspraak. Als de volle omvang duidelijk is, ontstaat er hopelijk meer draagvlak in de politiek dan nu het geval is. Wellicht kan dit zwartboek tegelijk met een petitie worden aangeboden aan de Tweede Kamer.

Dit vraagt wel om een georganiseerde campagne en een lange adem. Ik denk hierbij in de eerste plaats aan het Humanistisch Verbond. Zij hebben de middelen en ervaring om zo iets neer te zetten. Wat in ieder geval onvoldoende werkt is om elk privilege apart te bekritisieren. Vandaag gaat het over bijzonder onderwijs of religieuze huwelijken waarvoor andere regels gelden, morgen gaat het weer over besnijdenis of onverdoofd slachten. We gaan van incident naar incident. Terwijl het hier niet om iets incidentieels gaat; het is gewoon staand beleid en vaste jurisprudentie.

Misschien is dit ook niet het juiste moment, met het verkiezingscircus dat straks weer losbarst, en de problemen waar we als land voor staan. Maar ik wil niet langer wachten. Want het houdt niet op. Niet vanzelf.

Ik hoor graag van de lezers wat zij van mijn betoog vinden, en of zij zelf ideeën of suggesties hebben om dit probleem aan te pakken.

Jasper Blikkenhorst is oprichter van de Facebookgroep 'Skeptische Atheïsten' (<https://www.facebook.com/groups/509191406099533/>)



In memoriam Jo Nabuurs

Op 31 oktober 2020 is op vierentachtigjarige leeftijd Jo Nabuurs overleden. Jo was een zeer gewaardeerd lid van De Vrije Gedachte, die ook regelmatig in *De Vrijdenker* schreef.*)



drs. Johannes Wilhelmus Maria Nabuurs, 1936-2020

Ik leerde Jo in 2002 kennen toen hij als juist gepensioneerd historicus bij de Universiteit voor Humanistiek inviel als scriptiebegeleider; hij vond het heerlijk om met studenten te werken. Hij kreeg toen ook een kleine onderzoeksaanstelling bij het Humanistisch Historisch Centrum (HHC). We besloten dat Jo in verband met het naderende honderdvijftigjarig bestaan van De Vrije Gedachte een bronnenstudie zou doen naar de vrijdenkers in het Interbellum. Dat resulteerde in 2003

– ja Jo was een harde en snelle werker – in *Vrijdenkers in verzuild Nederland. De Dageraad 1900-1940. Een bronnenstudie*. Het was deel vier in de serie het Humanistisch Erfgoed en telde 182 pagina's. Naast een beschrijving van de geschiedenis van De Dageraad, ging hij in op de activiteiten, tegenstand en repressie en ethische kwesties. Als bijlage bevat het boek ook korte biografieën van bekende en onbekende vrijdenkers. Ik weet dat Jo er van genoot om de archieven over de vrijdenkers op het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam door te ploegen. Vrij snel daarna kreeg het HHC van het

bestuur van De Vrije Gedachte de opdracht om een jubileumboek voor De Vrije Gedachte samen te stellen en het jubileumcongres inhoudelijk voor te bereiden. Samen met Wouter Kuijman hebben Jo en ik met veel plezier en inzet aan dit project gewerkt. Dankzij Jo konden we de destijds bekendste historicus van Nederland Hans Blom voor het boek als mederedacteur aantrekken. Het resulteerde in 2006 in *God noch autoriteit. Geschiedenis van de vrijdenkersbeweging in Nederland*, uitgegeven bij Boom. Het was voor mij een genoegen om samen met de kennis en grondigheid van Jo de

bijdragen van de auteurs te kunnen redigeren.

Een ander succesvol project dat Jo – toen inmiddels als vrijwilliger bij het HHC – , Esther Wit en ik hebben gedaan, was het ontwikkelen van de *Humanistische Canon*. Ik bezit nog de aan elkaar geplakte A3-vellen waarop we in een zeer lange tijdslijn de onderwerpen en personen zetten die zeker in de canon moesten worden opgezet. Jo was onvermoeibaar om na de vergaderingen ons per mail te bestoken met zaken die er beslist in moesten.

Ook aan het boek *Vrijdenken & humanisme in Nederland* dat in 2016 verscheen werkte Jo mee als lid van de redactieraad en hij schreef de bijdrage *Het Dolhuys (Haarlem) van krankzinnige naar patient*.

Persoonlijk had ik tot zijn overlijden regelmatig mail- en telefooncontact met Jo over mijn onderzoekswerkzaamheden. Jo vond het altijd fijn om mijn teksten van commentaar te voorzien; en mij leverde het altijd punten voor verandering op. Het leek wel of Jo nooit ouder werd, fysiek in orde en geestelijk bleef hij tot en met mijn laatste telefoongesprek half oktober alert.

Op de overlijdenskaart staat een mooi citaat van Jo: 'ik heb veel moois in mijn leven gekend'. Ik kan dat aanvullen met dat hij dat graag en gul deelde met anderen, zoals met mij.

Bert Gasenbeek
Oud-directeur Humanistisch
Historisch Centrum

*) Laatstelijk in nr. 2017-09 (Red.)



Crypto-ongelovigen, kom tevoorschijn (3)

Anton Mullink

Op mijn seminariejaren kijk ik met plezier terug, hoe krom mijn leefsituatie vanaf mijn twaalfde ook was. Een gemeenschap van mannen; een wereld zonder meisjes of vrouwen. Naast de studie was er aandacht voor muziek, zowel klassiek als Gregoriaans, en voor toneel en sport. Ik heb er veel geleerd en later heb ik veel daarvan weer afgeleerd. Daarnaast heeft de omstandigheid dat ik vanaf mijn twaalfde jaar al niet meer in de katholieke boerenfamilie woonde, gemaakt dat ik losraakte van mijn jeugdige indoctrinatie. Toch kost het tijd om de katholieke bubbel helemaal te verlaten en vanuit het geestelijke ambt te komen tot rationeel ongeloof. Praktische en emotionele motieven hebben dan een vertragend effect. In mijn boek 'Ongelofelijk'^[1] formuleerde ik het zo: 'Het vaarwel zeggen van orde, priesterschap en geloof heeft me een tijd lang het gevoel gegeven mislukt te zijn. De kracht van de argumenten voor het atheïsme bevrijdde me van dat idee van mislukking.'



Het door Anton Mullink bezochte seminarie in Megen

Naar aanleiding van mijn boek kreeg ik de gelegenheid in een interview met een journalist, Marjon Bolwijn, mijn verhaal te doen. Zij vatte in de Volkskrant van 6 mei 2017 mijn verhaal kernachtig samen; hier enkele citaten: "De kiem voor twijfel werd gelegd op mijn 22^{ste}. Een docent filosofie op het seminarie zei dat we het scheppingsverhaal niet letterlijk moesten nemen. Voor het eerst werd ik geprikkeld niet alles klakkeloos aan te nemen. Na mijn wijding tot priester in 1965 merkte ik dat ik moeite had met het gegoochel en het opgelaten gedoe tijdens de eucharistievieringen. Gelovigen die voor mij knielden bij het afnemen van de biecht: heel ongemakkelijk. Na een jaar zocht ik een uitweg in de missie. Maar eenmaal in Pakistan ontdekte ik dat die vooral in het teken stond van de belangen van de kerk zelf: zieltjes

winnen. Oog in oog met de armoë kwam ik tot het inzicht dat de kerk en het geloof irrelevant zijn in het licht van de problemen waarmee de bevolking kampte. Die had geen evangelie nodig, maar voedselpakketten.

Terug in Nederland zag ik veel ongerijmdheden: de schepping die niet waar kon zijn, de maagdelijke geboorte van Christus, goed doen om een plaats in de hemel te bemachtigen.... Hoe meer ik er over nadacht, hoe absurder ik het geloof begon te vinden. Ik zocht nog even mijn heil bij de vrijzinnige Studenten Ekklesia in Leiden. Dat vond ik zo'n spiritueel gezeur, dat ik dacht: waarom zeggen jullie niet gewoon dat God niet bestaat? Daar viel ik definitief van mijn geloof af. (...)

Na mijn uittreding als priester moest ik een nieuw leven beginnen. Het veilige besloten wereldje van de kerk en al mijn sociale contacten raakte ik kwijt. De eerste jaren waren eenzaam. Ik volgde een opleiding tot maatschappelijk werker en werkte jarenlang in de verslavingszorg. Ook ging ik trouwen en kreeg kinderen. In mijn familie is nooit met één woord gesproken over mijn afvalligheid. Mijn ouders heb ik het nooit kunnen vertellen. Het risico dat mijn vader mij nooit meer wilde zien, wilde ik niet lopen. Inmiddels zijn mijn ouders overleden. Hoewel mijn familie niet met mij gebroken heeft, voel ik mij een buitenstaander. Zeker sinds ik in 2014 mijn levensverhaal in boekvorm uitgaf. (...)

Dat ik mij nu inzet voor de integratie van asielzoekers heeft niets met geloof te maken maar met hoe ik in het leven sta. Godsdienst heeft geen patent op moraal."

Het voordeel van de twijfel

Als atheïst vind ik dat de bewijslast voor geloof in een god ligt bij de mensen die geloven. Veel filosofen vinden terecht dat buitengewone veronderstellingen, zoals inzake het bestaan van een bovennatuurlijk wezen, buitengewone en zwaarwegende bewijzen vereisen. Zelfs geringe aannemelijke aanwijzingen voor het bestaan van een God zijn er echter eenvoudigweg niet. Je dient te geloven, aan te nemen wat zgn. profeten ingefluisterd zou zijn en in heilige, warrige en innerlijk tegenstrijdige boeken is neergelegd. Als één persoon beweert dat een dode uit zijn graf is opgestaan wordt hij gestoord genoemd; wanneer miljoenen zoiets beweren op basis van iets wat ze in een heilig boek gelezen hebben, wordt er gesproken van een religie. Vraag je een gelovige: waarom geloof je? dan luidt het antwoord: het is me zo geleerd, óf: het staat in de bijbel; zo'n antwoord wordt dan aangevuld met de nodige citaten. Jezus is voor ons mens geworden, heeft voor onze verlossing geleden en is daarna verzezen. Hoe weet de bijbelauteur dat? Geloofsverdedigers putten zich steeds weer uit in dezelfde cirkelredenering: God bestaat en het verhaal van de bijbel is waar omdat de bijbel het zegt.

Mijn bedoeling met dit verhaal is iedereen die al twijfelt aan zijn geloof, waarin hij of zij is grootgebracht, te versterken in zijn twijfel. Bij anderen, priesters, dominees, rabbi's, imams en gelovigen, hoop ik juist enige twijfel op te roepen. Twijfel en nieuwsgierigheid vormen het begin van wijsheid en de aanmoediging

om verder te zoeken en te onderzoeken. Ze zetten de deur open naar rationaliteit en de wetenschappelijke manier van denken. Mijn vermoeden is dat veel twijfelaars of ongelovigen daar niet voor uitkomen vanwege hun sociale omgeving. Voor geestelijken kunnen sociale status, psycho-sociale en sociaal-economische gevolgen een lastige blokkade vormen. Angst voor afwijzing of een breuk met de eigen vertrouwde omgeving kan de reden zijn om twijfel of feitelijk ongeloof te ontkennen of te verdringen.

Het geloof verliest steeds meer aanhangers. Ik hoop dat mensen die nu onkerkelijk worden het niet laten bij die onkerkelijkheid maar ook afstand nemen van geloof.

De kracht van het atheïsme

Ooit wilde ik mijn leven in dienst stellen van God; nu lijkt het of alles me eraan gelegen is om de basis voor elk soort van geloof in God onderuit te halen met de kracht van argumenten. Integendeel, ik vraag alleen steekhoudende redenen om wel in zo'n bovenaards wezen te geloven. Als die argumenten steekhoudend zijn ga ik acuut weer geloven.

De argumenten voor het afwijzen van het geloof in een mysterieus geestelijk buitenaards wezen zijn overvloedig en sterk. Een transcendent wezen zonder hersens (hij is een geest), maar wel superintelligent, zou de hele complexe wereld in een handomdraai tevoorschijn hebben getoverd. Maar de kans dat zo'n god bestaat is verwaarloosbaar klein, net zoals de kans op bestaan van een vliegend spaghettimonster, het monster van Loch Ness, kabouters, trollen en elfjes. Daarom vind ik het redelijk ervan uit te gaan dat hij een product is van de menselijke fantasie.

Ik zou wensen dat mijn overwegingen bij gelovige lezers twijfels oproepen over hun gelovige aannames en bij hen die al twijfelen hun twijfel versterken. Een verwijzing naar gerenommeerde atheïstische filosofen is hier op zijn plaats. Dan denk ik aan *Het Atheïstisch Manifest* van Herman Philipse^[2], maar ook aan fervente Engelse en Amerikaanse wetenschappelijke pleitbezorgers van het atheïsme als Daniel Dennett, Sam Harris, Richard Dawkins, en de overleden **Christopher Hitchens**.

Richard Dawkins nam aan talloze debatten deel met zowel gelovige wetenschappers als bisschoppen en andere verdedigers van religies. Wie de moeite neemt deze debatten te zien op Youtube zal zien wat voor charmante Engelsman deze begenadigde strijder voor het atheïsme is. Miljoenen kopieën van zijn boek 'God als misvatting' (*The God Delusion*) zijn in tientallen talen verschenen.

Ook Jerry Coyne, evolutiebioloog en religiecriticus, en Steve Stewart Williams, evolutionair psycholoog, kunnen tot deze voortvarende atheïsten gerekend worden. Geïnteresseerden raad ik aan hun boeken te lezen of hun vele bemoedigende en optimistische verhalen op Youtube te bekijken. Zelf haal ik ook veel inspiratie uit de video's van Dave Silverman, ex-president van The American Atheist, en Dan Barker, initiatiefnemer en voorzitter van The Clergyproject, een organisatie die ongelovig geworden bedienaren van welk geloof dan ook bijstaat.

Religie is een luchtkasteel

Religie heeft altijd geprobeerd antwoord te geven op drie vragen: Waar komen wij vandaan? Hoe moeten we leven ofwel waar halen we de moraal vandaan? Wat is de zin van het leven?

Op al die vragen leek het geloof in een God een bevredigend antwoord te geven. Plechtig heb ik in mijn jeugd het Credo (Ik geloof) meegezongen. In mijn priesterjaren mocht ik het regelmatig uit volle borst inzetten: "Ik geloof in God, de almachtige Vader, Schepper van hemel en aarde, van al wat zichtbaar en onzichtbaar is. En in Jezus Christus, zijn enige Zoon, onze Heer, die ontvangen is van de heilige Geest, geboren uit de maagd Maria, die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en begraven, die nedergedaald is ter helle, de derde dag verrees uit de doden, die opgestegen is ten hemel, zit aan de rechterhand van God, de almachtige Vader, vandaar zal Hij komen oordelen de levenden en de doden. Ik geloof in de heilige Geest; de heilige kerk, de gemeenschap der heiligen; de vergeving van de zonden; de verrijzenis van het lichaam en het eeuwig leven."

Onvoorstelbaar dat ik dit jarenlang luidkeels en trots heb meegezongen. Nog verbazingwekkender is het dat dit door mijn familie en miljoenen andere katholieken over de hele wereld nog elke zondag beleden wordt.

Nu weten we - dank u wel Charles Darwin en andere wetenschappers - dat de wereld en alle levende wezens zich ontwikkeld hebben door evolutie. Hoe dat precies gebeurd is, is stof voor paleontologen, kosmologen en archeologen. Verhandelingen over kosmologie, zwarte gaten, de uitdijende kosmos, quantumfysica en de Big Bang gaan mijn begrip te boven. Toch laat ik me niet meer verleiden om mijn onwetendheid en gebrek aan natuurwetenschappelijke kennis de bron voor een geloof in een God te laten zijn. Theologen, priesters, bisschoppen en andere gelovigen hebben stelselmatig moeite te erkennen iets nog niet te weten of te kunnen verklaren. Die leemte vullen ze gemakshalve op met hun geloof. Had ik in mijn duistere geloofs jaren maar meer gelezen over de ideeën van een voorman van de Verlichting als baron d'Holbach. Hij stelde: 'Religie is slechts een luchtkasteel. Theologie is onwetendheid over natuurlijke oorzaken, een netwerk van vergissingen en tegenstrijdigheden. Als



de onwetendheid over de natuur leidde tot de geboorte van de goden, is kennis van de natuur voorbestemd ze te vernietigen'.^[3] Het is de standaard werkwijze van godsdiensten: onkunde opvullen met verzinsels.

Mythologie

Het scheppingsverhaal is evident mythologie, zoals er vele mythologische verhalen bestaan als verklaring voor deze wereld. Mythologische verhalen mogen blijven, zij zijn cultuurhistorisch en literair gezien van waarde. Maar de mythologie als argument aanvoeren voor de waarde van religies vind ik uitermate dubieus. Dat ontkent de ellende die deze mythologie, al te vaak verward met de werkelijkheid, ook voortgebracht heeft.

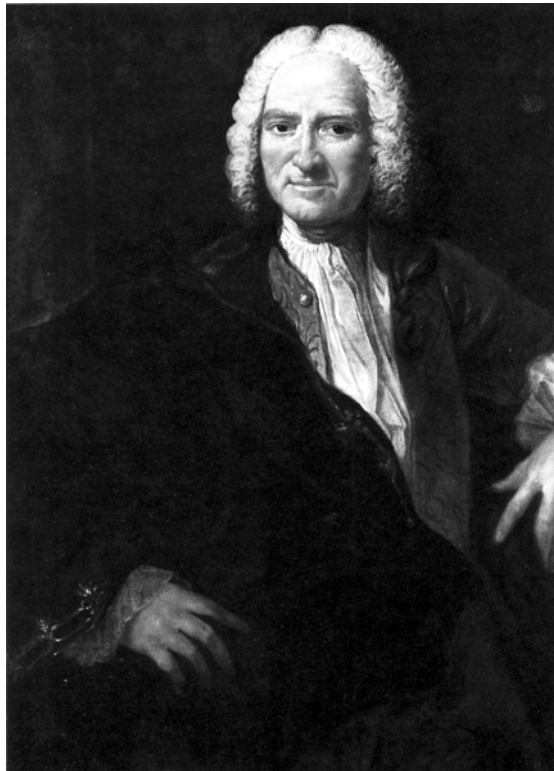
Mijn overtuiging dat het scheppingsverhaal, hoe mooi verteld ook, een mythe is wordt door talloze wetenschappers ondersteund. De evolutie is allang geen vrijblijvende theorie meer. Dit bracht mij op het spoor dat niet alleen het scheppingsverhaal een mythe is maar de héle bijbel. Mijn geloofskennis stamt uit mijn christelijke en katholieke verleden. Ik zal vanuit deze invalshoek mijn goddeloosheid benoemen en motieven voor het daadwerkelijk vaarwel zeggen van geloof aandragen.

Voor alles wat mensen in het verleden niet konden begrijpen werd een geest of god verzonnen. Het wonder van de natuur laat zich volgens gelovigen verklaren door de veronderstelling van het bestaan van een superslimme onzichtbare geest, een transcendente *nerd*, daarboven. Er zijn zoveel dingen waar we ons over verwonderen en die we niet kunnen bevatten, dat de veronderstelling van een superwezen snel gemaakt is. Geloof lijkt even een geruststelling en biedt ordening in de ogenschijnlijke chaos der dingen. Eigenlijk was voor alles waarvan wij niet weten hoe het tot stand komt het antwoord: God deed het. Voor theologen geldt dat helaas nog steeds.

Het verzinsel God gaf een schijnbare verklaring voor de complexe wereld. Geloof vulde van oudsher de gaten in onze kennis op. Er zijn nog vele gaten in onze kennis; dat is reden voor wetenschappers en iedereen die meer wil weten over de werkelijkheid om door te gaan met onderzoek en de studie te intensiveren. Vaarwel almachtige, niettemin vaak fantasierijk beschreven goddelijke schepper.

Onverhoorde gebeden

De NRC publiceerde mijn brief n.a.v. een pleidooi van de theologen Arnold Huijgen en Stefan Paas over de waarde van gebed bij zieken. Zij schreven een boek waarin zij bedoelden te bewijzen dat God bestaat, maar hun belangrijkste document daarvoor is steeds weer de mythologische verhalenbundel, genaamd de bijbel. Misschien is het wijs dat godgeleerden meer boeken zouden lezen dan dat ene. Ik schreef n.a.v. hun mening over de



Baron d'Holbach

mogelijkheid van gebedsgenezing: 'Arnold Huijgen en Stefan Paas getuigen in hun artikel *Genezing is te belangrijk om aan artsen over te laten*' (NRC 20-02-2017) van hun vertrouwen in gebedsgenezing. Impliciet betogen zij dat God bestaat en dat genezing door gebed soms plaats vindt. Ruim tien jaar geleden al deden wetenschappers in de Verenigde Staten onderzoek naar de relatie tussen gebed en genezing. Daar werd 2,5 miljard dollar aan besteed (verkwist), voornamelijk door de John Templeton Foundation. Er werd geen enkele relatie gevonden. (...) Zogenaamde gebedsgenezing zou toch wel heel merkwaardig zijn. Hoeveel gelovigen hebben niet gebeden voor een ziek kind of andere dierbaren die niettemin overleden. Wat de gelovigen doen is, de beweerde gebedsverhoringen breed uitmeten maar de mislukkingen niet vermelden. (...) Het probleem is

natuurlijk dat als er een alwetende en algoede God zou bestaan, hij het gebed van de gelovige niet nodig heeft. Als een genezing moeilijk te verklaren is, lijkt een beroep op een bovennatuurlijke (niet-naturalistische) macht onlogisch. Soms lijken theologen in elk geval één deugd te missen: de bescheidenheid op te brengen iets nog niet te weten'.

Moraal en geloof

Gelovigen beroepen zich op een uitdrukking van Dostojewski: zonder een geloof in god in alles geoorloofd. Toen ik met een familielid over mijn ongeloof sprak, was zijn eerste reactie: kijk nou eens wat atheïsten als Hitler en Stalin aan ellende veroorzaakt hebben. Zo'n opmerking komt op mij over als onaangenaam en verwijtend: je deugt niet als je ongelovig bent. Kennelijk realiseerde hij zich niet dat Hitler katholiek was en dat Stalin zijn ideologie als Heilsleer beschouwde waarvoor alles geoorloofd is. Geen van beiden beging zijn misdaden uit naam van het atheïsme.

Het lijkt er meer op dat alles geoorloofd is als je het doet vanuit een geloof. De geschiedenis van het christendom en de Islam geeft volop aanleiding voor deze veronderstelling. Michel Onfray beschrijft in zijn boek *Atheologie* bloemrijk de hoofdzonden van jodendom, christendom en islam.

"Als het bestaan van God, ongeacht of het nu de joodse, christelijke of islamitische variant is, ook maar enigszins bescherming bood tegen haat, leugens, verkrachting, plunderingen, immoraliteit, afpersing, meeneed, geweld, minachting, slechtheid, misdaad, corruptie, doortraptheid, valse getuigenis, verdorvenheid, pedofilie, kindermoord, smeerlapperij en perversie, zouden niet de atheïsten – want die zijn intrinsiek slecht... – maar de rabbijnen, priesters, bisschoppen, dominees en imams en al hun volgelingen het goede doen en uitmunten in deugd, het goede voorbeeld geven en de goddeloze per-

verselingen bewijzen dat zij de moraal aan hun kant hebben."^[4] En nu hoeven we maar te kijken naar de vele moraalridders van de roomse kerk, die duizenden kwetsbare kinderen misbruikt en getraumatiseerd hebben of naar de bloedige strijd die sjiieten en sunnieten tegen elkaar uitlechten en de agressie van extremistische moslims tegen iedereen die geen moslim is.

De kern van de drie monotheïstische godsdiensten is in alle drie gelijk; ze pretenderen exclusief de enig ware God te aanbidden. De leiders koesteren een afkeer van elkaar. '... afkeer van intelligentie waarboven de monotheïsten gehoorzaamheid en onderworpenheid verkiezen; afkeer van het leven en eeuwige hang naar de dood.'^[5] 'Religie draagt bij tot zelfhaat, minachting voor het lichaam, in diskrediet brengen van intelligentie. Godsdienst zet aan tot minachting, boosaardigheid, en intol-



Leven voor en na de dood

Een andere vraag waarop alleen religie een antwoord claimt te weten, is: wat is de zin van het leven? Religie pretendeert daar het antwoord op te weten. Het hierna-maals. Wat zou de zin van ons leven zijn als er geen leven is na de dood? Alsof het leven voor de dood niet het allerbelangrijkste en het enige is, dat er toe doet. Er is filosofisch, biologisch en anderszins wetenschappelijk niet de geringste aanwijzing dat dood niet echt dood betekent.

De bijna-dood-ervaringen zeggen niets over een eventueel leven na de dood. Cardioloog Pim van Lommel,^[7] die deze bijna-dood-ervaringen een bewijs noemt voor een leven na de dood, vergist zich. Ervaringen van bijna-doden zouden de veronderstelling van een leven na de dood aantonen. Het licht aan het einde van de tunnel, die door deze bijna-doden gezien wordt, zou het bewijs zijn. Hij spreekt hier meer als gelovige dan als wetenschapper. 'Bijna dood' is gelukkig nog niet helemaal dood. Het bewustzijn van iemand die zuurstofgebrek heeft is ernstig gestoord en kan sensaties beleven, die als echt ervaren worden maar feitelijk gestoorde sensaties zijn van ziek functionerende hersenen. Het brein is 'in ademnood'; niet alleen een kat maar ook een brein in nood maakt rare sprongen. Hieruit afleiden dat het met de dood niet afgelopen is met ons leven is onlogisch en onwetenschappelijk. Prof. Dick Swaab en andere hersenwetenschappers hebben dit overtuigend aangetoond. Angst voor de dood en stelselmatige weigering te accepteren dat we sterfelijk zijn is de bron van deze onsterfelijkheidsfantasieën.

rantie, waaruit racisme, vreemdelingenhaat, kolonialisme, oorlog en maatschappelijk onrecht voortkomen.'^[6] Overbodig hier te vermelden hoeveel doden het Uitverkoren Volk op zijn geweten heeft. Ook hun actuele houding t.a.v. de Palestijnen verdient geen schoonheidsprijs. Voor Albert Einstein gold al dat het joodse geloof net als andere religies de incarnatie is van het meest kinderlijke bijgeloof. Het christelijk geloof heeft door kolonialisme, Inquisitie, Bartholomeusnacht en Holocaust, waarbij antisemitisme zo'n belangrijke rol speelde, ook zijn aandeel aan ellende geleverd. De intolerantie van Mohammed heeft al zoveel bloed geëist, dat het wel erg hypocriet is deze profeet nog het prototype van een 'barmhartige' te noemen. Elke keer als ik een islamiet bij de naam Mohammed als een robot hoor zeggen 'vrede zij met hem' huiver ik. Deze man riep op tot het doden van christenen, joden en ongelovigen. Helaas zijn er onder de islamitische gelovigen nog steeds volgelingen die deze opdracht serieus nemen.

Hoezo is godsdienst een bron van moraal en vrede? Terroristische aanslagen, moordenaars van abortusartsen, helpen ons uit de droom. Ook massamoordenaar Anders Breivik lijkt het belang van onze zogenaamde westerse en christelijke waarden in zijn vaandel te hebben gedragen.

[1] Ongelofelijk, Anton Mullink p.14. Uitg.Boekscout, Soest 2013

[2] Herman Philipse, *Atheïstisch Manifest*, Uitgev. Bakker, 2005.

[3] Geciteerd in *The Good Atheist* van Dan Barker, p.134

[4] Michel Onfray, *De hoofdzonden van jodendom, christendom en islam*, p.61, Uitg. Mets & Schilt, A'dam 2005.

[5] M. Onfray p.78

[6] M. Onfray, p.87

[7] Pim van Lommel, *Eindeloos bewustzijn*, Uitg.tenHave Utrecht 2017.



Gevaarlijk spel, Piet J. van den Hout

Enno Nuy

Over roofdieren en hun prooien.

Als het roofdier zich optimaal ontwikkelt om een prooidier te grazen te nemen en het prooidier zich optimaal ontwikkelt om het roofdier te ontlopen, waar ligt dan de grens? Is hier sprake van een wapenwedloop zonder einde of ligt ergens een optimum? Of is de werkelijkheid ingewikkelder dan onze eerste waarnemingen lijken te zeggen en brengt wat voor de hand lijkt te liggen ons op een dwaalspoor? En hoe zit het eigenlijk met het concept van het 'natuurlijk evenwicht'? Piet van den Hout laat in een prachtig en goed geschreven boek zien dat wetenschap bedrijven vooral een kwestie is van geduldig monnikenwerk verrichten, van het bedenken van experimenten en proefnemingen, van het eindeloos verrichten van waarnemingen en opstellen van analyses. De natuur – de mens heeft zichzelf eigenlijk van meet af aan buiten die natuur geplaatst – is buitengewoon ingewikkeld, evenwicht wordt heel snel verstoord – zeker wanneer de mens daar een rol in speelt – en biodiversiteit is hét grote slachtoffer, met alle gevolgen van dien.

Er bestaat geen ideale onveranderlijke 'natuurlijke' toestand, met vaste aantallen dieren en planten. Ook het idee van een natuurlijk evenwicht behoeft nuancering. En voor alle duidelijkheid: het komt vaak genoeg voor dat een roofdier een prooidier tot uitsterven brengt. En als er al sprake is van een evenwicht, dan is dat te allen tijde een dynamisch evenwicht. Bijvoorbeeld, bij hoge aantallen patrijzen beperken de roofdieren de populatie, bij lage aantallen bepalen de patrijzen zelf met hoeveel dieren ze zijn, afhankelijk van het aanbod van voedsel en nestplaatsen. Onze weidevogels gaan eerder ten onder aan de eerste snee en de gigantische maaimachines dan aan de vos.

Roofdieren zijn er niet om prooidierpopulaties op peil te houden. Prachtig is het verhaal van de blinde evolutiebioloog die heeft la-

ten zien dat het jachtsucces in de meeste roofvogelstudies minder dan 20 procent bedraagt. Uit onderzoek van de schrijver zelf blijkt dat valken gemiddeld per dag 9 jachtvluchten uitvoeren waarvan er 2 tot 3 met succes eindigen. Zij doden daarbij 1 tot 2 procent van de aanwezige steltlopers. Roofdieren aan de top van de voedselpiramide hebben per oppervlakte minder voedsel tot hun beschikking en daarom hebben ze ook grotere gebieden nodig dan dieren die lager in de voedselketen staan.

Grosso modo zetten dieren tien procent van de energie van prooidieren om in nieuw weefsel. De rest van de energie hebben ze nodig om te bewegen en daarnaast verliezen ze ook warmte. Voor de valken is uiteindelijk heel wat minder van de oorspronkelijke hoeveelheid energie beschikbaar en ze moeten er een groter lichaam mee voeden. Ze blijven per dag slechts 300 tot 400 gram voedsel te verorberen. Als er te veel valken in een gebied actief zouden zijn lopen ze het risico de prooidieren voor kortere of langere tijd weg te jagen.

Territorium en groep

Door een jachtterritorium te handhaven waarin grote delen met rust kunnen worden gelaten, houden leeuwen, tijgers, roofvogels en an-

dere grotere vleeseters hun prooidieren zo onnozel mogelijk. Met hun territoriumgedrag beschermen ze de vangbaarheid van hun prooien. Roofdieren oefenen sterke selectieve krachten uit op prooidieren. Meestal zijn schutkleuren en andere beschermingsconstructies genetisch ingebakken, zodat natuurlijke selectie de winnaars bepaalt. Alles gaat tegen een prijs, aanpassingen om predatie te voorkomen gaan altijd ten koste van andere ontwikkelingen. Een roofdier dat ongekende vaardigheden tot camouflage bezit is de Sepia. Op YouTube zijn documentaires te vinden die werkelijk verbluffend en fascinerend zijn. Hoe complex kan de natuur zijn!

Grote groepen prooidieren verhogen door hun aantallen de kans dat ze ontdekt worden, maar verkleinen de kans voor een individu om door een aanvallende gepakt te worden. Groepsgedrag is een emergentie die voortvloeit uit het gezamenlijke gedrag van individuen. De Britse bioloog Bill Hamilton noemde dit gedrag *the selfish herd*. Bij vissen en vogels kun je geregeld waarnemen dat ze een grote bol vormen waarbij de individuele leden een veilige plek in het centrum opzoeken wanneer ze belaagd worden door een roofdier.

Piet J. van den Hout



Wapenwedloop

Een wapenwedloop is een vorm van co-evolutie: evoluties van roofdieren en prooidieren die op elkaar reageren. Maar van een almaar escalerende wedloop is geen sprake. Als dieren meer snelheid ontwikkelen om te jagen of te ontsnappen, nemen de krachten op hun botten toe. Meer snelheid zou gepaard moeten gaan met zwaardere en grotere botten. Het dier kan niet overschakelen op lichtere materiaalsoorten. En ook de hitte beperkt de hardloopprestaties van dieren. Bij rennen komt immers veel warmte vrij en die moet efficiënt worden afgevoerd. Zelfs een snelle cheeta geeft er de brui aan als hij zijn prooi niet binnen 300 meter te pakken heeft. Als er al een vorm van co-evolutie bestaat tussen roof- en prooidieren, zal deze eerder uitlopen op een patstelling dan op een ongeremde escalatie.

Van den Hout laat zien dat er zich tussen valk en steltloper geen evolutionaire wapenwedloop heeft ontwikkeld. De valk hoeft zijn jachttechnieken niet constant te verbeteren om toch voldoende prooidieren te kunnen verschalken: de jongere steltloperachtigen zijn kwetsbaarder en dus gemakkelijker prooidieren voor de valk en de oudere dieren worden om die reden met rust gelaten waardoor zij zich in betrekkelijke rust kunnen voortplanten en op die manier nieuwe prooidieren voor de valk leveren.

Heel interessant is het hoofdstuk over angst. Een dier laat met zijn gedrag zien welke prijs, in termen van risico voor dood of verwonding, hij bereid is te betalen voor zijn voedsel. En angst voor roofdieren speelt een grote rol bij de keuze van voedselplaatsen.

De Britse biologen Carbone en Gittleman rekenden uit dat er 10.000 kg aan prooi moet rondlopen om 90 kg vleeseter in leven te houden, ofwel zo'n 90 gnoes op een leeuw. Grote roofdieren reguleren hun eigen populaties want naarmate er meer leeuwen komen, gaan de prooidieren beter opletten en gaan ze zichzelf beter beschermen waardoor ze nog moeilijker te grijpen zijn.

Ecosystemen

Er zijn grosso modo twee strategieën waarmee prooidieren op roofdieren reageren: door voortplanting



maar dan ten koste van antipredatiemaatregelen of door kostbare antipredatiemaatregelen die ten koste gaan van voortplanting. De eerste strategie is gebaseerd op aantallen, de tweede op angst. Overigens moeten de stress die prooidieren ervaren als gevolg van angst voor roofdieren nooit onderschatten! Veldmuizen bijvoorbeeld zijn veel actiever in een gebied met veel dekking, ze foerageren veel vaker en zo produceren 85 procent meer nageslacht per vrouwtje dan soortgenoten in open terrein. In het algemeen worden kleinere dieren niet door voedsel naar door predatie gereguleerd en dat komt doorgaans doordat ze door meerdere soorten bejaagd worden.

Fascinerend is het hoofdstuk over aaseters waarin de schrijver laat zien hoe ingewikkeld ecosystemen doorgaans zijn. Lees hoe verschillende giersoorten verschillende soorten vlees van een kadaver eten. Gieren in de Serengeti eten vermoedelijk meer vlees dan alle andere vleesetende roofdieren van de Serengeti bij elkaar.

Binnen het aasetersgilde wordt de gier als een sluitsteensoort beschouwd. Zonder die sluitsteensoort wordt zo'n ecosysteem aangetast en treden tal van cascadiënde effecten op. De voedselpiramide van Charles Elton leert ons dat de planten (producten) aan de basis

zonne-energie gebruiken, de consumenten voeden zich met producenten en de roofdieren op hun beurt eten de consumenten. Roofdieren zorgen ervoor dat planteneters niet alle voedsel opeten en daardoor kleurt de wereld groen. Tegelijkertijd bevatten planten ook gifstoffen zonder welke planteneters veel meer groen zouden eten en meer nakomelingen zouden krijgen die etc. Zo zorgen ook de planten zelf ervoor dat de wereld groen blijft.

De mens

En dan introduceert van den Hout de mens in zijn verhaal. Elke evolutionaire aanpassing gaat ten koste van andere kwaliteiten. De pelsloze mens kan veel beter zweten dan een dier dat een vacht draagt. Rechtop lopen is in het geval van hitte ook een voordeel. Samen met het grotere brein van de mens en diens vermogen tot samenwerking waren deze eigenschappen van belang voor het succes van de jagende mens. Van meet af aan, nu zo'n honderdduizend jaar geleden, ging de



mens een enorme invloed uitoefenen op ecosystemen, niet alleen door jacht op grote dieren, maar ook door aantasting van leefgebieden.

Zo had Australië aan het einde van de ijstijden ruim 90 procent van zijn zoogdier- en vogelfamilies verloren! En het continent Eurazië verloor tijdens de laatste ijstijd van het pleistoceen bijna dertig procent van zijn megafaunafamilies en met het uitsterven van planteneters verdwenen vanzelf ook roofdieren die voor hun voedsel op planteneters waren aangewezen. Uit onderzoek is gebleken dat klimaat hier nauwelijks een rol speelde en dat de afname van biodiversiteit al vroeg in de menselijke ontwikkeling een desastreuze omvang had aangenomen. In een tijdsbestek van 2000 jaar sinds de komst van paleo-indianen verloor Noord Amerika ruim 70 procent en Zuid Amerika 80 procent van zijn zoogdierfamilies! En op eilanden waren de verliezen nog veel groter. En het werd nog erger toen de mens landbouwgronden ging ontwikkelen en daarmee roof- en prooidieren levensruimte ontnam. De mens is van toppredator superpredator geworden en doodt tot wel

Is er nog hoop?

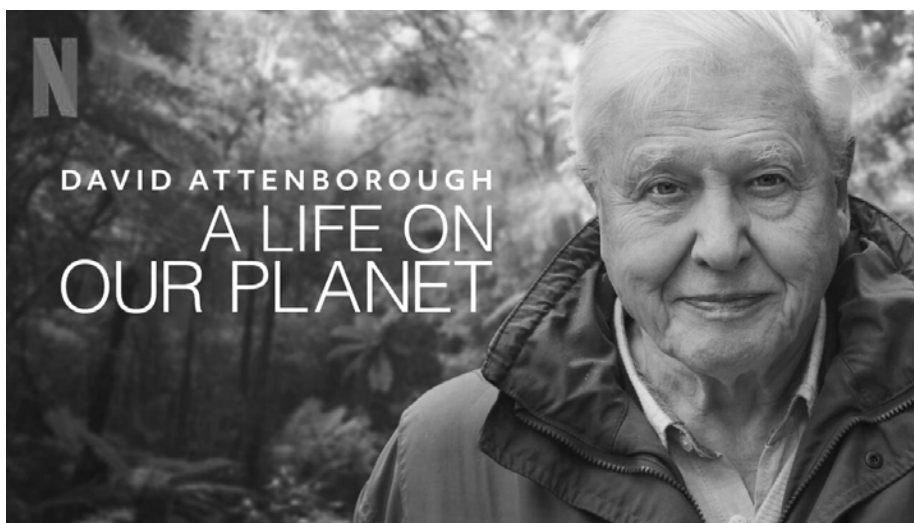
Een prachtig boek hoor, dit *Gevaarlijk spel*. Hadden wij onszelf maar niet buiten de natuur geplaatst want daarmee hebben we het lot van fauna en flora definitief bezegeld: gedoemd tot onderwerping en exploitatie, gedoemd tot uitsterven omdat de mens zich als een veelvraat gedraagt. En Genesis bevestigde nog eens die cruciale menselijke fout: 'God schiep daarop de mens als zijn evenbeeld. Als man en vrouw schiep Hij hen. God zegende hen en zei: "Vermenigvuldig je, bevolk de aarde en onderwerp haar. Heers over de vissen, de vogels en alle andere dieren. Kijk om je heen! Overal op aarde staan zaaddragende planten en vruchtbomen, die Ik jullie tot voedsel geef. Al het gras en de planten heb Ik als voedsel aan de dieren en de vogels gegeven.'" Maar al in pre-bijbelse tijden had de soort mens al de hand in het verwoesten van biodiversiteit.

"Er is nog hoop" zegt David Attenborough in zijn jongste documentaire *A life on our planet*. We moeten weer ruim baan bieden aan de wil-



daartoe bereid is. De politieke wil om dit soort scenario's uit te voeren lijkt in ieder geval nergens aanwezig. Aan het einde van zijn boek vertelt van den Hout hoe in zijn onderzoeksgebied in Mauritanië de wolf zich opeens steeds vaker laat zien. Hoe is die wolf daar zo terecht gekomen? Heeft de mens ook daar de hand in? En klopt het dat het lijkt alsof er met de komst van de wolf opeens veel minder valken worden waargenomen? En wat zijn de gevolgen daarvan voor dit ecosysteem?

Het zijn dit soort boeken bij uitstek die ons laten zien hoe wij mensen ons misdragen en hoe dat wan gedrag voortvloeit uit het misverstand dat een godheid zo beschikte. Daarom zijn wij ziende blind en moet je je afvragen of David Attenborough niet erg naïef is. Ik vermoed dat de Britse bioloog dat allemaal wel weet maar dat hij zich realiseert dat een al te fatalistische boodschap mensen zeker niet op andere gedachten zal brengen.



14 keer vaker dan andere roofdieren individuen die juist grote kansen hadden zich succesvol voort te planten. Daarmee doodt de mens het reproductieve kapitaal van populaties.

dernis en biodiversiteit de ruimte en gelegenheid geven weer toe te nemen. Het ziet er echter niet naar uit dat de mens daartoe in staat is. Men moet zich zelfs afvragen of de mens



Ruimte maken voor nieuwkomers op de verkeerde manier

Jan Voerman

Met belangstelling heb ik de bijdragen in de vorige afleveringen gelezen over het verwijderen van standbeelden. Met name die van Enno Nuy triggerde mijn schrijflust. Bovendien denk ik nog enkele niet onbelangrijke aspecten in de discussie in te brengen die nog niet alle besproken zijn.

Om te beginnen de insteek van Enno Nuy om de wil te tonen een klein beetje ruimte te maken voor nieuwkomers in ons land, of ze nu rijksgenoten zijn of niet. De onwil van veel medeburgers ergert Nuy naar zijn zeggen al decennia lang. Feit is dat er naast burgers die aanstoot nemen, of zeggen dat te nemen, aan een standbeeld zoals van Coen, er ook burgers zijn door wie het standbeeld als waardevol wordt ervaren, of die dat zeggen. En dan nog de burgers die het desbetreffende standbeeld koud laat, waartoe ik behoor. In bijvoorbeeld Coen heb ik mij na de Lagere School nooit verder verdiept en ik heb daar ook nu geen behoefte aan. Tot zover hoe ik zelf in dit specifieke geval sta.

Die insteek van Nuy, een beetje ruimte willen maken voor nieuwkomers door een groep van burgers afstand te willen laten doen van wat zij als van waarde beschouwen, omdat een andere groep burgers daaraan aanstoot neemt, maakt mij bang. Want die insteek voorzettend zouden we ook allerlei andere zaken die voor anderen aanstootgevend zijn, beter nalaten. Dus voortaan ook geen uitingen meer, die opgevat kunnen worden als kritiek op een religie, in het openbaar inclusief in de media. Wat betreft de nieuwkomers hebben we het dan dus vooral over kritiek op de islam of onderstromingen daarvan. Als Nuy daarvoor kiest, wat ik dan weer betwijfel maar wat hij wel zou moeten doen als hij consequent zou zijn, dan graag ook voor het verwijderen van alle uitingen van islamitische, christelijke en andere godsdiensten waarmee ik in het openbaar geconfronteerd kan worden. Want ik, en wellicht ook andere atheïsten, voel mij, resp. voelen zich, dáárbij niet senang. Sterker nog, zij kunnen het ervaren als een schandelijke ode aan iets dat voor heel veel afkeurenswaardige zaken heeft gezorgd en nog steeds zorgt. Kortom, voor mij is deze insteek van Nuy een no-go area.

Voorwaarden

Toch wil ik hiermee niet zeggen dat we doof zouden moeten zijn voor geluiden van burgers die zeggen aanstoot te nemen aan bijvoorbeeld een bepaald standbeeld, of aan Zwarte Piet en dergelijke symbolen. Maar dan moet er wat mij betreft wel aan twee voorwaarden zijn voldaan.

De eerste is dat het voldoende duidelijk is dat de eisende burgers oprecht aanstoot nemen en daarom voor verwijdering vragen, en niet dat ze dit doen vanuit een machtsstrijd. Ongetwijfeld zijn er burgers die zich oprecht ergens aan storen. Maar ik kan mij niet aan de indruk onttrekken dat er, mede geholpen door de media en

social media, een massaliteit wordt bereikt van burgers die tot dan toe nooit aanstoot van enig belang hebben ervaren, maar daarin opgehitst nu de kans schoon zien een lekkere machtsstrijd te gaan voeren met het doel erin te slagen andere groepen van burgers hun wil op te leggen.

De tweede voorwaarde om serieus naar de eisers te willen luisteren is, dat er van proportionaliteit sprake is, hetgeen ook door anderen in deze discussie al is aangehaald. De intentie van het symbool is daar een onderdeel van. Om het even concreet te maken, het standbeeld van Coen. De vragen zijn dan de volgende. Waren de gedragingen van Coen die wij nu zouden afkeuren excessief in aard en/of omvang voor die tijd waarin hij leefde, of heeft Coen slechts gehandeld volgens waarden, normen en gebruiken die in die tijd nou eenmaal gangbaar waren? Het zou naast hetgeen Coen Nederland heeft opgeleverd vanuit de kennis en moraal van nu natuurlijk geweldig zijn als hij dat zou hebben bereikt zonder bijvoorbeeld gebruikmaking van gangbare systemen van slavernij bij diverse volken, zeker niet alleen bij en door blanken. En/of zonder onderdrukking. Maar indien zijn daden proportioneel waren gezien de tijd waarin hij leefde en de positie die hij bekleedde, zou er wat mij betreft geen reden zijn om zijn standbeeld te verwijderen.



Intenties

Een andere vraag betreft zowel de al genoemde intentie bij de plaatsing van het symbool, als de intentie van de burgers van nu die Coen nog middels zijn standbeeld willen eren. Is de intentie om al het positieve in hem te eren dat hij voor Nederland heeft betekend, dan is dat heel wat anders dan als de belangrijkste intentie was en is om zijn gedrag met betrekking tot slavernij en/of onderdrukking te eren. Ik neem aan dat er onder de burgers anno nu voor wie zijn standbeeld van waarde is, erg weinig gevonden kunnen worden die slavernij niet afkeuren. Of voorstander zouden zijn van roof en onderdrukking van volkeren. Kortom: zonder abjecte ideeën en kwade bedoelingen. En dat is nou ook precies wat die burgers zouden kunnen beseffen, en ook best wel weten, die eisen dat het standbeeld verdwijnt. Zij zouden zich

wat dat betreft veilig kunnen voelen bij dat standbeeld en bij die andere burgers voor wie dat standbeeld in de openbare ruimte wel van waarde is. Zeker met een nadere vermelding erbij aangebracht over wat we zeker nu ervaren als iets dat niet door de beugel kan, zouden zij naar de redelijkheid kunnen terugkeren door hun eis in te slikken.

Tenslotte nog de vraag of ik mij eveneens veilig zou kunnen voelen bij symbolen van nieuwkomers in de publieke ruimte, zoals moskeeën, hoofddoeken en dergelijke. Kan ik mij ook veilig weten, dat daar geen abjecte

ideeën of kwade bedoelingen naar mij als andersdenkende toe achter schuil gaan? Dus als wij zouden toegeven aan de ideeën van Nuy, dan graag zeker ook verwijdering van deze zaken uit de publieke ruimte. Of is Nuy voorstander van een andere behandeling van oorspronkelijke bewoners, dus van discriminatie? Vast niet, denk ik zo.



Liefde voor het zelfde geslacht onder de Sharia – Birmingham is nog maar het begin

Post op de website Politicalite, 22 maart 2019

Dana Forrest

Vertaald door **René van Elst**

Nog enkele scholen in Birmingham (V.K.) zijn door pesterij van de moslim-gemeenschap ertoe gebracht om LGBT-lessen te laten vallen, en nu is de regering van het V.K. bezweken onder de pressie en heeft zij de lessen geschrapt.

De afgelopen maand openden de ouders van kinderen op een Birminghamse school, die voor 99% islamitisch is, de strijd over LGBT-rechten. Op een bepaald moment protesteerden driehonderd ouders tegen de opnemings van LGBT-onderwerpen in het onderwijs voor hun kinderen op de Parkfield Community School. Van een moslim-moeder werd gezegd dat zij had gezegd dat het vanwege hun jeugdige leeftijd "onbehoorlijk was om ze te

leren wat een homoseksuele of heteroseksuele relatie is." (Een ironische uitspraak als bedacht wordt dat, volgens Islamitische geleerden, de profeet Mohammed in het huwelijk trad met een meisje van zes.)

De voortdurende protesten bereikten een hoogtepunt toen een moslim-voorman een menigte buiten de school voorging in het roepen van "schande, schande, schande" en degenen hekelden die de kinderen leerden "het is OK als je moslim en gay bent." Hij deed ook zijn plannen uit de doeken om het LGBT-programma te laten afschaffen in "elke school in het land." Parkfield bezweek onder de druk en stopte de lessen, die "No Outsiders" hetten.

Nu hebben vier andere Birminghamse scholen Parkfield nagevolgd. En dat in de stad die plaats biedt aan de grootste gay pride festivals in Groot Brittannië.

Aan de andere kant van de wereld heeft Australië zijn tweede gay en lesbische Mardi Gras [Carneval] gevierd sinds Australië huwelijken tussen mensen van hetzelfde geslacht mogelijk maakte [*same sex marriage* – SSM].

Toch schijnt de LGBT-lobby in beide landen geen oog voor te hebben voor de signalen die waarschuwen dat het feestje wel eens snel voorbij kan zijn voor homoseksuele mensen in de Westerse wereld.

Jazeker, de binnenstadswijken in Sydney waar de **Mardi Gras-optocht** doorheen gaat, stemden in overweldigende mate voor SSM. Maar er werd aan voorbij gezien dat de zeven kiesrayons met de meeste nee-stemmen eveneens in Sydney lagen. Die kiesrayons hebben twee bepalende kenmerken: een grote etnische diversiteit en een hoog percentage moslims in de bevolking. In feite heeft Sydney de meeste islamitische inwoners van heel Australië. Terwijl de hele Australische bevolking 2,6% moslims telt, zijn in het kiesrayon Blaxland van Sydney 29,2% van de inwoners moslims. Blaxland noteerde de sterkste nee-





stem tegen SSM in het land, namelijk 73,9%.

Natuurlijk is duidelijk uit deze cijfers dat er meer nee-stemmers dan moslims waren; voorts hebben we geen zekerheid over wie hoe stemde. Maar een aanwijzing werd gegeven in een vraaggesprek van ABC News (Australië) met Ali Kadri, die toen zegsman was voor de Australische Federatie van Islamitische Raden. Sprekend over de SSM-discussie zei hij: "We vrezen dat", als we met onze mening naar buiten komen, de linkse partijen ons mogelijk laten vallen omdat we tegen hun standpunt ingaan."

Een jaar eerder vertelde de in Irak geboren Australische acteur en schrijver **Osamah Sami**, een praktiserende moslim, hoe hij doodsbereidingen uit zijn gemeenschap had ontvangen enkel omdat hij de rol van een homo had gespeeld. Kort na de moordpartij in de Pulse gay club [in Orlando, V.S. 12 juni 2016 – vert.], waarbij negenenveertig mensen werden doodgeschoten door een islamitische terrorist, schreef Sami dapper een artikel waarin hij tegen de moslims zei dat zij weerstand moesten bieden aan de homofobie in hun religie. Hij verklaarde: "Iedere moslim leert van jongsafaan te geloven dat homoseks-

suele mensen beneden de mens staan en abnormaal zijn [are sub-human deviants]."

Natuurlijk mogen we niet meteen de conclusie trekken dat alle mensen die tegen SSM stemden, of bezorgd zijn over het onderwijs voor hun kinderen, homofoob zijn. Net als elders in de Westerse wereld, hebben sommige mensen in Australië, die geen probleem hebben met homoseksualiteit, wel een probleem met theorieën inzake transsexualiteit [transgender dogma], en dat heeft ertoe geleid dat zij de inhoud van het onderwijs aan hun kinderen in twijfel trokken en dat zij terughoudend werden in het steunen van LGBT doelen in het algemeen. Er is echter duidelijk bewijs voor dat er binnen veel islamitische gemeenschappen weinig verdraagzaamheid is als het om homoseksualiteit zelf gaat.

Hier zijn de feiten: Islamitische landen hebben enkele van de meest draconische wetten tegen homoseksualiteit in de wereld. Volgens een ABC-artikel uit 2017 (<https://www.abc.net.au/news/2017-03-04/gay-lesbian-mardi-gras-rights-around-the-world/8126828?nw=0>): "er zijn meer dan 70 landen waar homoseks-



suele mensen beneden de mens staan en abnormaal zijn [are sub-human deviants]."

allemaal islamitische bolwerken. Hierbij zijn Saoedi-Arabië en Iran inbegrepen, die regelmatig homo's executeren. IS stond ook bekend om het van daken gooien van homo's. In Tsjetsjenië met zijn moslim-meerderheid zijn sinds 2017 meer dan honderd homo's gemarteld (sommige zijn gedood) in een zuiveringsactie van de autoriteiten. Verontrustend is de recente bewering dat de Tsjetsjeense autoriteiten de mensen hebben opgedragen om LGBT familieleden te doden. [Voor meer info zie https://en.wikipedia.org/wiki/Anti-gay_purges_in_Chechnya - vert.]

In Banda Aceh, een Indonesische provincie [bedoeld is de provincie Aceh of Atjeh – daarvan is Banda Aceh (v/h Kota Radja) de hoofdstad – vert.] waar het Sharia-recht geldt, zijn homo's publiekelijk geselsd.

In 2015 gaf het hoogste Indonesische islamitische lichaam, Majelis Ulama Indonesia (MUI) een fatwa uit waarin de doodstraf werd gevraagd voor sommige homoseksuele handelingen – trouwens, MUI gaf ook een fatwa uit met ondersteuning voor FGM [Female Genital Mutilation – vrouwenbesnijdenis – vert.] en ze zijn intensief betrokken bij halal certificatie (wat de vraag oproept wat er met halal certificatie eigenlijk gefinancierd wordt).

In 2017 besliste het Indonesische Hooggerechtshof met een krappe meerderheid van 5 tegen 4 tegen het illegaal maken van homoseksualiteit en seks buiten het huwelijk, maar het debat is weer opgestart en waarschijnlijk volgt een vonnis halverwege dit jaar [niet gebeurd, maar wel is nieuwe discriminerende wetgeving in discussie – vert.].



suele handelingen illegaal zijn ... iets meer dan de helft zijn voormalige koloniën, waarvan de meeste in Afrika, die discriminerende wetten hebben geërfd en die nooit hebben ingetrokken, terwijl de rest bestaat uit landen met een moslim-meerderheid." De doodstraf staat in de wetboeken van een elftal landen,

In informatie, vrijgegeven door PEW [Pew Research Center, een onafhankelijke Amerikaanse denktank en opinieonderzoeksbureau – vert.] in 2013, staat: "Moslims zeggen in overweldigende meerderheid dat homoseksueel gedrag moreel verkeerd is, waarbij driekwart of meer in 33 van de 36 landen waar de vraag werd gesteld." De protesten in Birmingham bewijzen dat sommige moslims hetzelfde standpunt hebben. Een enquête in opdracht van het Engelse Channel 4 in 2016 had als bevinding dat "52% van de moslims geloofde dat homoseksualiteit niet legaal zou moeten zijn." Trevor Phillips, de presentator van de documentaire [bedoeld is de Channel 4-documentaire "What British Muslims Really Think" – vert.] en het voormalige hoofd van de Britse Commissie voor Gelijkheid en Mensenrechten (de ironie wil dat dit de man is die de term islamofobie gangbaar maakte), was zo ver-

ontrust door de onderzoeksresultaten, dat hij toegaf dat hij het inzake integratie van moslims in Groot-Brittannië "op bijna alle punten mis had."

In Amerika zijn de standpunten iets beter, maar volgens gegevens van PEW van 2017 is het maar net iets meer dan de helft (52%) van de Amerikaanse moslims, die "zeggen dat homoseksualiteit door de samenleving geaccepteerd moet worden." De islamitische terrorist Omar Mateen was het daar duidelijk niet mee eens; hij viel de homo-nachtclub Pulse in Orlando aan in 2016 en doodde 49 personen. Mateen is mogelijk beïnvloed door de prediking van de in Groot-Brittannië geboren islamitische geestelijke Farrokh Sekaleshfar, die een paar maanden eerder rondging in Orlando met zijn prediking dat "de dood het vonnis is" voor homoseksuelen.

Natuurlijk hebben christelijke fundamentalisten ook weinig op met

homo's, maar zij worden regelmatig uitgedaagd en bespot door homo-activisten. Maar waar zijn de protesten als het feitelijk vermoorden van homo's door imams, islamisten en islamitische regimes wordt gerechtvaardigd op grond van de Koran?

Een van de weinige LGBT-groepen die zich hierover uitspreken, is Gays Against Sharia [een Engelse groep die door antifascisten wordt beticht van racisme, fascisme en anti-moslim-onverdraagzaamheid – vert.], maar als ze dat doen worden ze extreem rechts genoemd.

Ongetwijfeld zullen de organisatoren van de Birmingham Pride volledig voorbijzien aan deze waarschuwingssignalen, net zoals hun collega's in Sydney hebben gedaan, maar als de LGBT-lobby niet opstaat en geen actie onderneemt, kan het feestje snel voorbij zijn voor homoseksuele mensen.



Godslastering nog steeds strafbaar in Europa

Maarten Gorter

De afschuwelijke onthoofding van de Franse leraar Samuel Paty op 16 oktober heeft eens te meer laten zien dat de vrijheid van meningsuiting door de daad van een enkeling in gevaar kan komen. Leraren zullen nu wel twee keer nadenken of zij een Mohammed-cartoon willen laten zien aan hun klas, vooral als daar veel islamitische leerlingen in zitten. Dat er veel geschreven is over Paty, waaronder in deze Vrijdenker is belangrijk, ik ga het echter hebben over iets wat een stuk minder aandacht krijgt in de media.

Het is namelijk gemakkelijk om alleen maar naar moslims te kijken die niet tegen godslastering kunnen terwijl godslastering in Nederland nog tot 2014 strafbaar was en het is een mythe dat niemand na het "ezel-proces" van Gerard Reve in 1968 meer is veroordeeld. Ook in de rest van Europa, vooral in de jaren 70/80 was het schering en inslag met rechtszaken tegen "godslasteraars". Het vaakst kwamen deze processen voor in Oostenrijk, Italië en het VK. Het dieptepunt was in 1985 toen de film *Liebeskonzil* (1982), gebaseerd op een to-

neelstuk van Oskar Panizza (1853-1921), werd verboden door de Oostenrijkse regering na een klacht van van de Katholieke Kerk. Een instituut dat de verboden film niet mocht afspelen stapte toen naar het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) om het verbod aan te vechten. Het EHRM besloot in 1994 met 6 tegen 3 stemmen dat het verbod op de film gerechtvaardigd was om-



dat het de ‘religieuze vrede’ bewaakte. De drie rechters die de minderheid vormden, waren het fel oneens met de uitspraak van de meerderheid. Waar de drie rechters vooral moeite mee hadden was dat de censuur gerechtvaardigd zou zijn omdat een minderheid ‘agressieve uitingen’ zou hebben gedaan over de religie van de meerderheid en daarmee niet tolerant zou zijn.

De drie rechters reageerden hierop op met ‘Moet juist niet een overgrote meerderheid tolerantie hebben voor de uitingen van een minderheid?’ Het trio vond het vreemd dat katholieken die niet gedwongen werden om de film te zien en ook niet anderszins met de film geconfronteerd werden, wel mochten eisen dat de film verboden werd.

Ik heb mij vaak positief uitgelaten over het EHRM, ook in de Vrijdenker, toch blijf ik dit een van de slechtste beslissingen vinden van het EHRM.

Liebeskonzil was niet de enige film die werd verboden in de jaren 80, zo was de beruchte Monty Python film *Life of Brian* (1979), die een persiflage was op het leven van Jezus Christus, verboden in Noorwegen, Italië, Ierland, in bepaalde staten in het zuiden van de VS en een aantal gemeentes in het VK.

Het verbod op godslastering is niet iets van de middeleeuwen, het komt nog steeds voor in onze recente Europese geschiedenis. Sterker nog, godslastering is op dit moment verboden in: Duitsland, Polen, Oostenrijk, Finland, Italië, Spanje en Portugal.

Veel westerse landen hebben pas de afgelopen jaren de straffen op godslastering afgeschaft: Engeland (2008), Nederland (2014) IJsland (2015), Noorwegen (2015), Malta (2016), Denemarken (2017), Ierland (2018), Canada (2018), Nieuw-Zeeland (2019) en Griekenland (2019).

In sommige Europese landen lijkt het zelfs de laatste jaren erger te worden met het bestraffen van ‘godslasteraars’, zo is in 2016 een man in Duitsland veroordeeld die atheïstische en godslasterlijke stickers op zijn auto had en heeft de Italiaanse stad Saonara in 2019 een boete van €400 gezet op godslastering. Het meest triest is het echter gesteld in Polen waar de Poolse zangeres Dorota Rabczewska, beter bekend als Doda (1984), in 2012 werd veroordeeld tot een boete van €1100 nadat ze had gezegd dat de bijbel is geschreven door mensen die ‘wiet rookten en dronken waren’. Doda blijft haar veroordeling aanvechten en is nu bij het EHRM om haar veroordeling ongedaan te maken. Het proces van Doda schept kansen om een van de grootste fouten van het EHRM ongedaan te maken, namelijk het godslasteringsprecedent uit 1994. De Poolse regering maakt niet alleen atheïsten het leven zuur met godslasteringsprocessen maar vooral ook homoactivisten.

Zo gebruiken homoactivisten de regenboogvlag in afbeeldingen van het bekende Poolse schilderij Zwarte Madonna van Czestochowa omdat volgens hen ‘Jezus en Maria nooit homo’s zouden afwijzen’. De conservatieve PiS partij was ‘diep gekwetst’ en vond dat mensen die de Zwarte Madonna op zo een manier gebruiken ‘Niet thuishoren in Polen en maar moeten vertrekken’. Ik denk dat de intolerantie van PiS toch wel bewijst dat de drie rechters in 1994 gelijk hadden dat een meerderheid meer intolerant is als het een minderheid wil censureren dan de ‘godslasterende’ minderheid. Deze zomer is de Poolse regering ook begonnen met het starten van

rechtszaken tegen mensen die de Zwarte Madonna met regenboogvlag afbeelden. Ook is de Poolse regering homoactivisten aan het aanklagen omdat deze regenboogvlaggen om standbeelden van bekende Polen hebben gedaan. In Polen is het namelijk strafbaar om ‘standbeelden te beledigen’.

Waar wij in Nederland een discussie hebben of standbeelden die groepen in de samenleving kwetsen weg moeten, is dat in Polen dus andersom, daar moeten mensen die standbeelden kwetsen weg, weg naar de gevangenis om precies te zijn.

Het is dus belangrijk dat mensen beseffen dat gekwetst zijn vanwege godslastering niet iets is dat alleen bij islamitische immigranten of bij mensen uit de middeleeuwen voorkomt, maar heden ten dage een Europees probleem is zowel bij autochtonen als allochtonen. Het is daarom tijd dat het EHRM deze archaïsche godslasteringswetten voor eens en voor altijd naar de vuilnisbak verwijst.



Doda



God en Geld

Kenneth van Oost

Bij het opruimen van mijn boekenkast stuitte ik op een oude uitgave van WereldMediaHuis, Mo noord zuid Cahier, jaargang 29 / nr 4 van december 2004, God en Geld [1]. Noch de redacteur of enige auteur die bijdragen heeft geleverd bij deze uitgave zal ik bij naam noemen. Dat is ook niet belangrijk. Wat hier telt is de inhoud, het zijn de vooronderstellingen op grond waarvan en de manieren waarop, vanuit een valse invalshoek, god, religie, geloof en kerk als het ware een rechtvaardiging vormen om als gelovige geld te verdienen, de winst op investeringen op te strijken en bijna elk onderdeel van het economisch leven in handen te hebben. Maar wij mogen niet naïef zijn; het gaat ook bij de Vrije Gedachte om (lidmaatschaps)geld, abonnementen en het bekostigen van uitgaven. Het voortbestaan van het tijdschrift De Vrijdenker hangt nauw samen met lidmaatschap, lezers, reacties en bijdragen die betrekking hebben op het vrijdenken.*

... geschokt zouden we moeten zijn ...

We kunnen terecht vragen stellen bij het overmatig verlangen van allerlei organisaties naar geld voor goede doelen, zeker wanneer het religies en kerken zijn die er werk van maken om financieel sterk te staan. Ik ben helemaal niet overtuigd dat religies zoals op de achterflap van het Cahier staat geschreven: “*soms concrete richtlijnen voor de organisatie van de economie bevatten. Een voorbeeld hiervan is het interestverbod in de Islam en vroeger in het christendom. Onrechtstreeks oefenen religies invloed uit omdat zij gedragsregels voor mensen opleggen en op die manier de maatschappelijke en economische instellingen boetsen. In dit cahier wordt onderzocht of boeddhisme, christendom en islam werkelijk invloed op de economische ontwikkeling hebben. Ook de visies van zegevierend Religieus Rechts in de Verenigde Staten komen aan bod.*”

Schokkend is het radicale dat schuilgaat in bovenstaande woorden; *opleggen ...* deze houding ver-



raadt al de intentie. Het is hier ongetwijfeld bedoeld in de betekenis van *verplichten tot*. En *zegevierend* sluit verder inzicht en verdere afstemming en ontwikkeling uit. Dit is, zeker in VS, een gevaarlijke tendens; een radicaal conservatief christelijk antwoord op basis van de autoriteit van de bijbel zou de enige maatstaf zijn om het milieu, de economie, de politiek en de samenleving in zijn geheel te ijken!? Christelijk rechtse aanhangers willen alles graag zien als een door god gestuurd proces; zij willen hun onderdrukkende gezichtspunten laten gelden in plaats van tegenstellingen en verschillen overbruggen. Zij willen de vrouw (weer) thuis, zij willen het recht op abortus terugschroeven en wat aan universiteiten geleerd wordt aan banden leggen, want het zijn gevaarlijke plaatsen waar kinderen geschiedenis en sociale wetenschappen leren. Zij vrezen immigratie en dus willen ze die sterk beperken; zij willen Bijbelse waarden bepalend laten zijn voor het zedelijk handelen en dus het geloof in Jezus Christus herstellen (en liefst verder verspreiden en versterken). En zij willen de vrijheid van denken en handelen vervangen door absolute morele zekerheden. En dit zijn slechts enkele van hun misleidende standpunten. Wat mij er toe brengt elk mede door (pseudo)religie of kerk georgani-

seerd of gesteund politiek, cultureel of sociaal systeem stellig af te wijzen.

Simple fools, money makes all the rules

Duidelijk is dat er een wezenlijke band bestaat tussen religie en het willen uitoefenen van macht; religie beperkt zich niet tot het aan ons opdragen van wat zij wenst maar dwingt ons te *gelooven* dat zij de morele almacht bezit, al is ook zij niet bestand tegen de lokroep van het (grote) geld! In de eerste eeuwen van de Islamitische geschiedenis schaamde het geloof zich *niét* om een verplichte bijdrage te vragen voor liefdadige en religieuze doeleinden. Extreem, vooral in Iran, zijn de *bonyads* [2], machtige religieuze instellingen gefinancierd door giften, nalatenschappen en bijdragen van gelovigen. Dit lijkt op het eerste gezicht triviaal, maar dat is het niet. Ook al verrichten de bonyads met de aan hun beschikbaar gestelde financiële middelen prachtig sociaal werk, dan toch is het belangrijk te weten of deze bijdragen vrijwillig door gelovigen worden overgemaakt of dat het een zaak is van methodisch uitbuiten van goedgegelovige slachtoffers. Maar daar stopt het niet mee. In het geval van de bonyads kunnen wij met recht en reden spreken van *geloofsvervalsing* want



winstmaximalisatie staat voorop; zij hanteren het door hen verfoeide kapitalistische systeem voor het eigen geldelijke profijt en de ontwikkelingsdynamiek van deze concepten leunt sterk aan bij hoe grote internationale bedrijven zich positioneren op de financiële markten. Arme zielen, álles draait om geld!

De lijst zou nog kunnen worden uitgebreid met de in het christendom alle perken te buiten gaande praktijk van de *aflaten*; het opzetten van dubieuze fiscale constructies en voorwaarden stellen aan kredietverstrekking. Ondanks de conclusie dat er bijvoorbeeld in Oost-Azië geen betekenisvol miraculeus verband is tussen religie en economie gaat men daar in religieuze geschriften op zoek naar economische voorschriften die, hoe onduidelijk ook, toch maatschappelijke instellingen en morele normen van mensen beïnvloeden zouden kunnen hebben en langs diezelfde weg dus ook de economische instellingen en menselijke gedragingen. Hoe onbetrouwbaar religieuze teksten ook mogen zijn, als deze ook nog eens worden onderworpen aan eenzijdige interpretatie of uit hun context worden gekrukt, kunnen zij bijdragen tot het beoogde resultaat. Op die manier ondergraaft religie de wil van mensen om, door economische voorspoed te bewerkstelligen, vorm te geven aan de cultuur en een leefomgeving voor zichzelf te scheppen. Mensen worden ontmoedigd om met eigen technieken hun wereld van binnen uit te ervaren. Religies en de geldstromen die zij met grote snelheid genereren hebben immers de bedoeling zich op een brede, definitieve basis te handhaven. Zij willen een sterke, eengemaakte, volstrekt door god gedetermineerde wereld realiseren. Hun streven lijkt mij echter

veel meer kwaad te doen dan goed.

Het is verheugend als religies in naam van god met veel geld over de brug komen om armoede en ziekte te bestrijden, onderwijs te steunen en bibliotheken te openen en culturele en sociale ontwikkelingen bij te staan. Maar het is onthutsend om te zien op welke manieren religies, kerken en spiritualiteit zich wegstoppen achter façades van grote banken, multinationale ondernemingen en machtsgeile politiek. En wat nog meer dan ergens anders bovendrijft is het gebrek aan uitleg, verantwoording en motivering over waarom het bisdom, de parochie, de geestelijkheid en religieuze leerkrachten geld, subsidies en macht toebedeeld krijgen! Of religie en geloof nu op de terugweg zijn, zoals vooral in de atheïstisch-humanistische hoek wordt verwacht, dan wel, zoals in onze laatste dromen, aan een opmars bezig zijn, zolang zij het grote geld laten rollen en *voor niets krijgen van overheidswege*, [3] zullen religie, geloof en kerken, soms letterlijk, in de ethisch-politieke besluitvorming binnenbreken. Het is dan ook ijdele hoop dat, net als sociaal-politieke, culturele en economische systemen die aan effectiviteit inboeten, religie ook na verloop van tijd zijn zelfverklaarde legitimiteit zal verliezen. Mensen denken nog te vaak dat religies en geloof het *goede* in zich dragen en dat pastors, de profeet of de mysticus de moraal op een onvergelykbare wijze vertolken. Niets is minder waar, eigenlijk doet religie het ervaren van religiositeit geen recht. Meestal heeft religie de eigen inhoud vervalst, verkwanseld voor het vlugge geld, gebed en dogmatiek en uit (zelf)verdediging en controle de mens ertoe aangezet zichzelf volledig te verliezen ten behoeve van een obscuur object dat compleet buiten de ons allen bekende direct waarneembare werkelijkheid staat! Uiteraard gaat het hier niet alleen over de christelijke kerk of het katholicisme, vooral níet over kille cijfers

van winst en verlies. Geef mij maar de menselijke kant van de zaak, alhoewel deze ook niet met rozen is bezaaid!

Gestage afkalving

We kunnen stellen dat de *sharia* de idee is dat er goddelijke principes zijn die het leven ondersteunen en dat er uit die principes ethische richtlijnen voortvloeien waarvan god verwacht dat mensen zich daar naar zullen gedragen. In dezelfde zin kunnen we noteren dat de *hal-acha* de joodse goddelijke en rabbinale wetgeving is die de weg aan geeft die Joden dienen te gaan. Maar het is evident dat Moslims en Joden voldoende redenen hebben om heden ten dage bepaalde richtlijnen te aanvaarden of gewoon te verworpen. De actuele context waarin religie en geloof zich vandaag bevinden, vraagt naast het volgen van de regels ook discussie daarover en dus moet er ruimte ontstaan om gesprekken over deze regels te stimuleren en nieuwe interpretaties tegen iedere poging tot weerstand te verdedigen. Wat religies ondanks al hun financiële middelen nu moeilijk kunnen, is enerzijds één wereldbeeld opbouwen dat bestand is tegen wetenschappelijke kennis en anderzijds zich nu in sterkere mate realiseren, dat een moderne samenleving maar beperkt maakbaar is. Dat blijkt een bijzonder hard pijnpunt. Noch het christendom, noch de islam noch het jodendom wijst een goed gesprek of een discussie af, doch dat betekent níet dat zij hun dogmatische opstelling laten vallen. Integendeel, zij radicaliseren zelfs!

In de VS neemt Christelijk Rechts positie in tegen persoonlijke vrijheid, zij keren zich openlijk tegen abortusklinieken en veroordelen overheidsinnemenging. De islam, ondersteund door het soennitische Saoedi-Arabië, voert een ideologische strijd op het gebied van samenleving, politiek, opvoeding en persoonlijke ontplooiing en ontwikkeling. Het is niet erg waarschijnlijk dat het jodendom, en dan met name Israël, zich zal beperken tot wat het vandaag doet in de bezette gebieden en tegenover de Palestijnen.

Allen maken, om hun vooropgezet doel te bereiken, gebruik van enorme financiële middelen, hetzij verkregen uit beleggingen, aandelenfondsen en investeringen hetzij

uit oliewinning en economische activiteiten zoals handel, dienst- en kredietverlening. De ratio is dan natuurlijk dat zonder geld of financiële middelen de (a)effecten van religie/geloof minder zouden zijn. Helaas, ook zonder geld zal het conservatieve denken nog vele mensen blijven enthousiasmeren. Tekenend is het weinig rationeel benaderen van de wereld en de realiteit; vragen zoals 'wat moet ik doen' en 'wie ben ik' krijgen op god geïnspireerde antwoorden. Het gaat erom om op een bepaalde manier tot overtuigingen te komen, die uiteindelijk een afdoende verklaring moeten geven, om een model van de werkelijkheid voor te staan en daarnaar te handelen. Deze valse voorstelling werkt met name het teleologisch determinisme in de hand, waarin alles wat gebeurt door hogere (goddelijke) machten wordt bepaald. De mensen overtuigen om die irrationaliteit op te geven is geen geldkwestie; mensen financieel tegemoetkomen om hun religie of geloof af te zweren is absurd en veel irrationeler dan geloven. Zijn er geen andere opties om dit op te lossen?

Vertrekken vanuit het idee dat de rede de enige of voornaamste bron van kennis is, logisch en kritisch leren denken en kiezen voor de constructieve wetenschappelijke methodes van onderzoek, dat zijn acties waarmee het doel in mindere of meerdere mate kan worden bereikt, maar het beeld is niet volledig. Met eenzelfde ruimdenkendheid moeten wij het belang onderkennen van de maatschappelijke omslag die met het wisselen van de generaties gepaard gaat. Dat wil zeggen, ouderen blijven traditioneel conservatief en de jongeren worden wereldser en modieuzer (rockmuziek, internet, spijkerbroek, losse trui en blote buik). We kunnen vaststellen, bijvoorbeeld in Turkije [4], dat modernisering van de maatschappij (economische groei, toegang tot (hogere) onderwijs en de arbeidsmarkt (voor

man en vrouw), beschikbaarheid van contraceptiva) tot een gestage afkalving van de invloed van religie op het dagelijks leven leidt. Mensen hechten weliswaar nog belang aan religie, zij geloven nog wel in God, maar verder dan dit gaat het niet. Dat is nog geen zaligmakende secularisering maar het heeft zin hier te spreken van een zekere vooruitgang. Wat geldt voor Turkije verschilt echter kwalitatief van wat mensen in landen zoals Saoedi-Arabië, Iran, Afghanistan, Soedan, Thailand en Armenië (de meest religieuze landen ter wereld) moeten ondergaan. De mens kan zich daar niet of in mindere mate persoonlijk ontplooiën en bevrijden van de door de religie opgelegde onmondigheid, maatschappelijke realiteit en heilsvisie. Wat een leven tot een geslaagd, religieus, leven maakt wordt nog steeds al te vaak bepaald door vooral de traditionele, historische, cultuurgebonden vorm waarmee religie zich aan de mens gebonden heeft. De mens heeft in de concepties van religie en geloof echter geen waarde; enkel god is het aanschouwen en waarderen waard. Daaruit is mis-

kelijk werk leveren. Maar er blijft een sterke (christelijke) religieuze inslag aanwezig. Is dat af te keuren? Bepaalt die inslag wie op hulp kan rekenen en heeft het wereldlijke leven van degenen die werken bij deze of gene organisatie invloed op hun inzet, op de professionaliteit en/of op de structuur van de organisatie? Ik mag hopen van niet, er moet immers zorg gegeven worden aan hen die het met minder moeten stellen, ziek of vluchteling zijn, lijden, honger en dorst hebben. Dat is, zonder schroom, de humanistische ethiek. Dat is ook de ethiek van religie, maar kan men geld verdienen, een financieel vermogen of een patrimonium beheren, giften en subsidies aanvaarden als (religieus) ethisch aanmerken en is dit dan voldoende om als voorwaarde te fungeren om verantwoord met geld om te gaan, te investeren en de winsten op te strijken? Slim en bijdehand zijn ze wel maar faalt religie niet waar ze zichzelf het meest nodig acht? Intellectueel moeten religie en geloof niet al te hoog van de toren blazen, zij hebben hun bloei gekend en sommige van hun accenten kunnen

bewaard blijven, maar verder denken dan wat ooit was, kunnen zij niet! Fundamenteel, concreet, inhoudelijk en naar de huidige gangbare kennis en maatstaven zijn religie en geloof niet meer van deze tijd. Zich een diepergaand inzicht verschaffen in wat de moderne mens beweegt, gebeurt niet; religie en geloof blijven consequent tégen de



schien wel het streven naar steeds hogere spitse kerkstorens en minaretten te verklaren, al zal de mens de grens naar de hemel nooit overschrijden zonder zijn centen in het collectezakje te doen.

Falen en slagen

Buiten kijf staat dat de organisaties die samen het Wereldmediahuis vormen (11.11.11 / Broederlijk delen / Artsen Zonder Grenzen en Unicef België o.a.) fantastisch en noodza-

mens brute oppositie voeren. We mogen ons niet laten vangen door hun doorgedreven appel voor inleving, pacifisme en absolute geweldloosheid. Het radicaal ondemocratisch bestuursmodel waarmee religie ons wil overheersen en onderdrukken is een grondslag voor segregatie en discriminatie; vrouwen, LGBTIQ+ en progressieve denkers worden nog altijd bij het grofvuil weggezet. Het blijft voor religie, kerk en geloof uiterst moeilijk om feminisme,

sociale en politieke emancipatie en persoonlijk zelfbeheer als een volwaardige sociale kracht te onderschrijven en te aanvaarden; even moeilijk is aandacht hebben voor de weerstand die minderheden, zwarten en immigranten ervaren als zij hun rechten op deelname aan het wereldbeschouwelijk toneelstuk bepleiten bij sociale, politieke en economische instellingen, Religie, kerk en geloof willen de sociaal-economische en politieke gelijkberechtiging van vrouwen, immigranten, ongelovigen etc. zoveel mogelijk beperken. Het is dan ook duidelijk, religie, kerk en geloof dragen uitdrukkelijk racistische, machts- en elitaire kenmerken.

Binnen religies/kerken geloven nog velen dat zij tot de goede, dominante kant van het menselijk ras behoren. In dienst van deze zienswijze staan nog te veel gewone, gelovige mensen die door religie, kerken en geloof worden misbruikt en vergiftigd.

Slagen humanisten in hun opzet om de macht en kracht van religie en geloof te breken, door ze letterlijk financieel droog te leggen, dan wacht ons een haast onmogelijke taak. Op welke manier komen wij

dan tot een afdoende zinsbepaling voor het leven voor hen die religie en geloof uiteindelijk de rug toe keren? Wat is nu het doel van het bestaan, welke eigenschappen zijn nu waardevol en met welke boodschap treedt het leven naar voren? Welke rol is voor mij persoonlijk weggelegd en zal mijn leven überhaupt iets betekenen voor anderen? De psychologische impact van nu jezelf te zijn; als zelfstandig handelend wezen een eigen levenslijn te volgen en eigengereid mogelijkheden voor te staan die je tot een autonoom denkend mens maken, zal in elk opzicht bijna bovenmenselijke kracht vragen van zowel de geloofsafvalligen als van hen die helpen willen! Verplicht ben ik nu vooruit te lopen op een nauwelijks te bevatten wereld: religie- en geloofloos! Ontbreekt het ons dan aan zinging? Behoeft het leven eigenlijk wel zin te hebben? Werk, vriendschappen, liefde, streven naar geluk en succes zijn "basiszingevingen" (factoren); humanisten streven een leven zonder god, geloof, liturgie of mystiek na. Wij roepen alle mensen op ... smeken hen ... ons te volgen.

Noten

[1] MO*noordzuid CAHIER is een driemaandelijkse tijdschrift over mondiale verhoudingen. Uitgave van Wereldmediahuis vzw.

[2] Bonyad betekent letterlijk stichting, zij dienen privéwinsten en rijkdommen te gebruiken voor sociale doeleinden.

[3] Onderwijs in België wordt gesubsidieerd. Dit gaat via een systeem van lumpsumfinanciering. Dat wil zeggen dat scholen 1 bedrag krijgen voor personeelskosten en materiële kosten. Hoeveel geld zij waaraan besteden mogen onderwijsinstellingen zelf bepalen. Het katholieke onderwijs daarentegen heeft blijkbaar altijd en overal geld tekort! De katholieke onderwijsschool wijst op het feit dat zij altijd 30% zelf moet bijpassen!

[4] Artikel, Hoe god verdwijnt uit Turkije, De Morgen 7 / 11 / 2020 / Rob Vreeken. Lector hier omtrent Hakan Yilmaz, Conservatism, Family, Sexuality and Religion in Turkey.

[Dit artikel is met toestemming van de auteur bewerkt door de redactie.]



Aftreden van Trump wenselijk

Thomas Spickmann

Sinds 7 november van dit jaar is duidelijk dat Donald Trump niet meer lang president van de Verenigde Staten van Amerika zal zijn. Veel mensen, niet alleen in de VS, maar over de hele wereld, zijn er blij om. Dit geldt ook voor mij.

Waardoor is Trump de afgelopen vier jaar onaangenaam opgevallen? In plaats van zich diplomatiek uit te drukken vertoont hij steeds weer een onfatsoenlijke stijl en kwetst daarmee bepaalde groepen mensen; dit spreekt veel van zijn aanhangers aan die politiek correcte praatjes moe zijn. Zijn inauguratietoespraak was nationalistisch in de zin van 'America first'. Hij zegde overeenkomsten op die de wereld zouden moeten vooruit helpen en waarover jarenlang moeizaam onderhandeld was zoals de atoomdeal met Iran, het klimaatakkoord van Parijs en milieuvoorschriften in eigen land. Uiteraard bevorderde hij de levering van wapens aan bondgenoot Saoedi-Arabië dat totalitair bestuurd wordt en waar mensenrechten met voeten getreden worden. Dit gebeurde allemaal ten gunste van de Amerikaanse economie en werk-

gelegenheid. Andere belangen spelen voor Trump geen rol en werden dus verwaarloosd. Vluchtelingen uit Latijns-Amerika kwamen disproportioneel onder druk te staan. Aan het begin van de corona-pandemie heeft hij te laat en te aarzelend ingegrepen met overbelasting van de zorg en veel onnodige sterfgevallen tot gevolg. Bovendien heeft hij in het Amerikaanse hooggeerechtshof tegen de zin van liberalen drie nieuwe aartsconservatieve rechters geplaatst. Het recht op abortus en andere vrijheden kunnen daardoor nog in het gedrang komen. Hij bedreef alleen voor zijn eigen achterban politiek en verdeelde zo zijn land.

Maar laten wij niet vergeten waarom en door wie Trump vier jaar geleden gekozen is. Het waren niet alleen streng gelovige christenen en plattelands-conservatieven die in de VS traditioneel op de republikeinse presidentskandidaat stemmen. Hij wist ook talloze mensen te winnen die werkloos waren geworden en zich door de gevestigde politici in de steek gelaten voelden. Veel bedrijven hadden in de industriële regio's hun fabrieken opgegeven en



de productie naar lagelonenlanden verplaatst, begunstigd door legale vrije handel. Veel VS-Amerikaanse medewerkers verloren hun banen en werden zo in de steek gelaten. De overheid bekommerde zich niet om de betrokkenen. Trump daarentegen beloofde de productie en dus de werkgelegenheid naar eigen land terug te brengen waardoor hij in 2016 de doorslaggevende stemmen kreeg om president te worden. Bij deze context past dat hij geen vriend van vrijhandelsverdragen was, bijvoorbeeld 'TTIP' (Transatlantic Trade and Investment Partnership) dat de EU met de VS wilde afsluiten. Dit zou voor concerns en schatrijke mensen voordelig geweest zijn, maar niet voor de middenklasse, het milieu en de soevereiniteit van de betrokken landen (dit laatste vanwege de geplande invoering van particuliere rechtbanken die in conflicten tussen grote bedrijven en overheden hadden moeten beslissen). Aan Donald Trump hebben wij te danken dat TTIP niet tot stand kwam. Dit vind ik het enig positieve aan zijn politiek.

Het lijkt mij om eerdergenoemde redenen niet verkeerd om hem een rechtse populist te noemen. Hij en zijn Europese geestverwanten trekken mensen aan door over onderwerpen te spreken die in de maatschappij spelen, maar door de politieke elite genegeerd en verwaarloosd worden. Zij denken problemen te kunnen oplossen door maatschappelijk en historisch de tijd terug te draai-

en. Maar ten eerste kan dit niet omdat er in de tussenperiodes te veel veranderd is en ten tweede is dit niet altijd wenselijk. Een voornemen van Trump bijvoorbeeld was om t.b.v. nieuwe werkgelegenheid de oude kolenindustrie in de deelstaat West-Virginia nieuw leven in te blazen. Het is echter de vraag of de huidige economische omstandigheden dit überhaupt toelaten en sowieso zou dit ten koste van het klimaat gaan.

Bovendien vallen interessante overeenkomsten tussen rechtse populistten (zoals Trump en zijn geestverwanten) en moslimfundamentalisten op. In eerste instantie is men in de veronderstelling dat zij vijandig tegenover elkaar staan omdat westerse nationalistten ter bescherming van de eigen cultuur immigratie uit islamitische landen willen tegenhouden. Maar beide groepen zijn antiliberaal en brengen verworvenheden zoals democratie, rechtsstaat en mensenrechten in gevaar. En zij willen vooral naar oude tijden terug door op het eerdere nationalisme beroep te doen, en/of op religies die meer dan duizend jaar geleden ontstaan zijn. In hun visie ontstaat daardoor de ideale maatschappij. Dit is echter in de 21^e eeuw een grote illusie. Als men de huidige problemen wil oplossen moet men aan liberalisme, secularisme, humanisme en de wetenschap een kans geven, maar niet aan demagogen.



Terzijde Wroeging *Sicco Polders*

Als modern koningspaar leek het Willem-Alexander en Máxima gepast spijt te betuigen over hun vakantiereis ten tijde van een pandemie. Het is niet de eerste keer dat er op hoog niveau spijt wordt betuigd. Premier Rutte deed het met betrekking tot ons slavernijverleden en Willem-Alexander – op knullige wijze – begin dit jaar voor het Nederlandse geweld tijdens de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog. Maar het unieke van deze recente spijtbetuiging is dat de koning spijt zegt te hebben van zijn eigen gedrag. Mijn eerste reactie was dat het op zijn minst vreemd is dat de Koninklijke familie populair is onder veel Nederlanders, die het voor lief nemen dat ze miljoenen ontvangt zonder belasting te hoeven betalen, maar dan wel verontwaardigd zijn over een vakantietrip die ingaat tegen de huidige coronamaatregelen. Maatregelen waar een deel van de Nederlanders zelf maling aan heeft.



De koning eindigde zijn mea culpa met te stellen dat hij betrokken is, maar niet onfeilbaar. Dat laatste is (te vaak) waar gebleken, het eerste valt nog te bezien, want waar blijkt dat uit? Een spijtbetuiging als teken van betrokkenheid is wat mager. Al helemaal een slecht geënceneerd toneelstukje dat onoprecht overkwam. Al zeiden sommige experts op basis van lichaamstaal oprechte spijt te hebben gezien, en waren ook een aantal politici onder de indruk. Ik zag wat anders.

Oprechte spijt betekent volgens de Nederlandse filosoof Cornelis Verhoeven (1928-2001) dat we ons een situatie bewust hebben toegeëigend en die daarmee binnen het bereik van ons eigen willen en streven hebben gebracht. Willem-Alexander beweerde “zich met spijt in zijn hart tot ons te richten” omdat hij geschrokken was van de heftige commotie. Maar had hij echt willen terugkomen? Ik betwijfel het. Het komt de koning toevallig gelegen, maar in de grond zit het hem niet dwars. Zijn geweten speelt niet op. Zijn uiting van berouw gaat wellicht samen met een wens en belofte tot beterschap, maar leidt niet tot een diep doordrongen besef iets fout te hebben gedaan, een aanklacht tegen zichzelf, waarvan niemand anders hem kan vrijwaren. Hij schaamt zich niet diep voor zijn gedrag maar doet slechts wat van hem verlangd wordt: zich betrokken *gedragen*. En voor de goede orde: wroeging zou te veel gevraagd zijn in dit geval. Een verkeerd getimede vakantie is wellicht een reden voor excuus, maar een koning die zo door het stof gaat, tezamen met zijn vrouw, die er naast zat alsof de wereld was vergaan, is ongepast. Er staat ons nog wat te wachten als hij bij elke misstap publiekelijk zijn spijt wil betuigen.

Deze verklaring was buiten alle proporties, een koning onwaardig. Het is als volgt: Willem-Alexander is evenmin begaan met mijn welzijn als ik met het zijne. Het verschil is alleen dat ik daar oprecht voor uit kan komen, de koning dient te simuleren. Ook wanneer dat niet eens echt nodig is. Het enige dat hem valt te verwijten, is dat ook dat hem slecht afgaat.



DE AUTEURS VAN DIT NUMMER

Jasper Blikkenhorst (Vlaardingen 1982) is werkzaam bij de SPAR en leest in zijn vrije tijd graag non-fictie boeken.

René van Elst (Amsterdam 1950) is gepensioneerd Human Resources-medewerker, heeft sociologie en (deels) rechten gestudeerd, was hoofd- en eindredacteur en opmaker van De Vrijdenker (2014-2018), thans eindredacteur; donateur van Skepsis.

Dana Forrest is een freelance schrijfster en schrijft over kwesties van culturele en politieke betekenis.

Bert Gasenbeek (Maartensdijk 1953), historicus, humanist, oud-directeur van het Humanistisch Historisch Centrum.

Maarten Gorter (Amstelveen 1994) is redacteur van de Vrijdenker, studeert Staatsrecht en is autodidactisch student op het gebied van geschiedenis en politiek, is actief in de Vereniging Historisch Amstelveen en ondersteunt activiteiten voor ouderen met dementie.

Anton van Hooff (Den Haag 1943) is klassiek historicus te Nijmegen, redactielid van De Vrijdenker en oud-voorzitter van De Vrije Gedachte. Zijn nieuwste boek heet *Klassieke liefde, Eros en seks naar Ovidius*.

Anton Mullink (Vorden 1938) was ooit franciscaan, missionaris en kapelaan. Wil nu uitdragen hoe weids het perspectief is van het seculiere denken. Is o.a. werkzaam geweest in de verslavingszorg.

Enno Nuy (Aerdt 1950) is ondernemer en oud-hoofdredacteur van De Vrijdenker.

Kenneth van Oost (België 1960) is internationaal werkzaam geweest in de logistiek, is geïnteresseerd in o.a. progressieve politiek, de problematiek individu-collectief, memetics; is lid van de Gentse cultuurvereniging.

Sicco Polders (1966) is filosoof en (sinds 2018) redacteur, thans ook hoofdredacteur, van De Vrijdenker. Hij geeft colleges, onder meer voor de Universiteit van Amsterdam, op het gebied van ethiek en wetenschapsfilosofie. Hij is een bewonderaar van Montaigne, Kant, Schopenhauer en Nietzsche. In juni 2018 is zijn essaybundel *Met Montaigne in het achterhoofd* verschenen.

Thomas Spickmann (Aken 1973) is constructeur en redacteur van De Vrijdenker.

Jan Voerman (Utrecht, 1945) is gepensioneerd rijangsttherapeut en was in het verleden wiskundeleraar en vakfotograaf.



AANWIJZINGEN VOOR AUTEURS

Uw bijdragen aan dit blad worden zeer gewaardeerd. Wij verzoeken u om bij het aanleveren met de volgende informatie en aanwijzingen rekening te houden.

- Bijdragen aan het blad worden – in verzorgd, leesbaar Nederlands – in digitale vorm aangeboden aan de hoofdredacteur op het email-adres van de Redactie.
- Als auteur bent u zelf verantwoordelijk voor de inhoud van uw werk. Buiten die verantwoordelijkheid vallen door de Redactie in het werk aangebrachte correcties.
- De Redactie noch de vereniging De Vrije Gedachte (DVG) is aansprakelijk voor plagiaat, auteursrechtenschending etc., gepleegd door auteurs.
- Het copyright op een geplaatste bijdrage blijft berusten bij de auteur; DVG is echter gerechtigd de bijdrage geheel of gedeeltelijk opnieuw te plaatsen, hetzij in het blad hetzij in een bloemlezing in boekvorm hetzij op de website of Facebookpagina.
- U verstrekt over/van uzelf enige personalia en een portretfoto die bij het werk kunnen worden afgedrukt als het om een publicatie van enige omvang gaat.
- In overleg met de Redactie kan een bijdrage desgewenst onder pseudoniem worden gepubliceerd; anonieme bijdragen worden echter niet geaccepteerd. De auteur moet voor de hoofdredacteur bereikbaar zijn.

- Wij gaan ervan uit dat een artikel niet veel langer is dan 3000 woorden en een boekbespreking die niet diep op thema's uit het boek ingaat niet veel langer dan 1500 woorden.
- Veronderstel niet te veel voorkennis bij de lezers; vermijd technische/geleerde termen of leg ze uit.
- A.u.b. niet te veel noten; alleen eindnoten.
- Vertaal niet-Nederlandstalige teksten/citaten.
- Zorg voor een sprekende titel, die te maken heeft met het onderwerp, en voor bijpassende sub-onderwerpen met tussenkopjes.
- Een mini-samenvatting, waarin ook de belangrijkste trefwoorden voorkomen, wordt op prijs gesteld.
- Noem het hoofdonderwerp in het begin en schrijf de rest ter ondersteuning van dit onderwerp, zodat de lezer de argumentatie / illustratie en de weg naar de eventuele conclusie kan volgen.
- Spring niet via vrije associaties van de hak op de tak en haal geen dingen erbij die niet met het hoofdonderwerp te maken hebben, waardoor de lezer de weg kan kwijtraken.
- Vindt u dat een uitweiding belangrijk is ter illustratie van het hoofdthema, leg dan uit hoe.
- Lees uw stuk zelf goed na; controleer de zinsbouw en spelling, in het bijzonder van de genoemde namen. Onze dank voor uw medewerking!

De Redactie



De Vrije Gedachte

Doelstelling van De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' stelt zich ten doel: het bevorderen van het vrijdenken. Het vrijdenken is een atheïstisch-humanistische levenshouding gekenmerkt door:

- Rationeel denken en onderzoeken van de werkelijkheid, daarbij strevend naar:
 - bevrijding van dogmatisme, vooroordeel en onwetenschappelijke houding,
 - vasthouden aan principes van toetsing en bewijsvoering.
- Moreel handelen vanuit het besef van:
 - eigen verantwoordelijkheid voor gedachten en daden,
 - menselijke waarde,
 - solidariteit met de medemens, de natuur en het milieu,
 - de eindigheid en onherhaalbaarheid van elk individueel leven.

Een vereniging ontleent bestaansrecht aan haar doelstellingen en aan haar ledental. Veel doelstellingen kunnen worden bereikt bij voldoende aantallen (actieve) leden. Opkomen voor de situatie van mensen met een atheïstisch-humanistische levenshouding is erg actueel. In de komende periode wil 'De Vrije Gedachte' graag nieuwe activiteiten organiseren, ook in de regio's, en meer voor het voetlicht treden. Dit vergt creativiteit, tijd en energie van het bestuur, meer vrijwilligersinzet en een financiële impuls. U kunt hierbij helpen.

Steun De Vrije Gedachte!

Vindt u ook dat de vereniging op de kaart van levensbeschouwelijk Nederland thuishoort? Wilt u ook dat de vereniging nieuwe activiteiten organiseert? Steun dan de vereniging!

U kunt de vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' steunen door:

- mee te doen bij activiteiten en uw mening te geven,
- als vrijwilliger te helpen bij de organisatie van activiteiten, of door een plaatselijke of regionale kring te starten,
- ingezonden brieven te sturen aan kranten en uzelf daarin expliciet als vrijdenker te benoemen,
- geld te schenken aan de vereniging of een legaat na te laten. U kunt hierover vrijblijvend een informatief gesprek voeren en u daarvoor aanmelden via ons mailadres (zie onder),
- andere belangstellenden te attenderen op de activiteiten van de vereniging,
- te reageren op publicaties e.d. van 'De Vrije Gedachte',
- lid te worden van vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' (zie het informatiekader in dit blad),
- abonnee te worden van het blad 'De Vrijdenker' (zie het Colofon van dit blad).

Heeft u vragen of ideeën? Het bestuur hoort ze graag! Of wilt u praten over nalaten of schenken? Neem contact op via info@devrijegedachte.nl; voor andere contactmogelijkheden zie het informatiekader in dit blad.



Bezoek onze website
devrijegedachte.nl
en onze Facebook-pagina
'De Vrije Gedachte'



Het driekleurig viooltje is sinds de 19de eeuw het internationale symbool van de vrijdenkerij. Dit bloempje heeft in het Frans de naam *pensée*, die gedachte betekent. De bloem heeft deze naam gekregen omdat de vorm ervan op die van een menselijk gezicht zou lijken en omdat de bloem in augustus vooroverbuigt alsof hij diep in gedachten is. *La libre pensée*, een term die Victor Hugo in 1850 geïntroduceerd zou hebben, betekent letterlijk de vrije gedachte en is de Franse benaming voor het vrijdenken. (Bron: wikipedia.org.)



strikte scheiding tussen kerk en staat – weren van indoctrinatie uit opvoeding en onderwijs – bevorderen van een kritisch onderzoekende, wetenschappelijke houding – ontmaskeren van religie, pseudo-wetenschap en andere waanvoorstellingen – vrijheid van expressie – respect voor de waardigheid van de mens als wezen met een eindig en eenmalig bestaan – erkenning van het volledige zelfbeschikkingsrecht van de mens over eigen lijf en leden